

Barngrupperna vid Frälsningsarméns familjecenter i Jönköping 2001–2007

Verksamheten ur barnens och föräldrarnas perspektiv

Oscar Svensson

Förord

Föreliggande rapport är en utvärdering av Barngruppsverksamhet för barn till psykiskt sjuka och missbrukande föräldrar. De deltagande barnens erfarenhet är i fokus och deras åsikter och erfarenhet presenteras på ett tydligt och intressant sätt i rapporten. Utvärderingens resultat visar på en uppskattad verksamhet där många av ungdomarna upplever att de fått med sig nyttiga kunskaper och erfarenheter för framtiden. Det finns en frågeställning av etisk och utvärderingsteknisk karaktär som väcks vid läsandet av rapporten som jag vill skicka med läsarna att fundera och diskutera kring.

Utvärderingsteoretiskt bör det ske någon form av insamling av data innan eller i samband med starten för ett deltagande i en verksamhet samt efter avslutat deltagande för att kunna studera en persons utveckling. Den första frågan handlar då om hur vi hanterar behovet av en gedigen dokumentation i utvärderingssyfte kontra individens lagmässiga rätt att det inte registreras och sparas dokumentation från en persons deltagande i en frivillig verksamhet som t.ex. barngruppsverksamhet. Man kan naturligtvis avpersonifiera sparad data som Frälsningsarmén gjort inför denna utvärdering, men den lösningen omöjliggör uppföljning en tid efter avslutat deltagande. Frågan är då – kunskap om verksamheters nytta eller personlig integritet?

Avslutningsvis vill jag tacka alla som deltagit och möjliggjort denna utvärdering. Ett speciellt tack till alla ungdomar som trots många andra åtaganden tagit sig tid att stanna upp och reflektera i intervjuerna. Ett stort tack går till verksamhetens personal som varit tillmötesgående och lagt mycket tid på att ta fram material till utvärderingen. Ett tack går också till Gustav Stigson för korrekturläsning och Lisa Andersson på Luppen för rapportlayout. Sist – ett stort tack till Oscar Svensson för ett gediget och noggrant utvärderingsarbete och som vanligt – en välskriven rapport.

Jönköping juli 2008

Thorbjörn Ahlgren
FoU-ledare
Luppen kunskapscentrum

Sammanfattning

Sedan 2001 har Frälsningsarméns familjecenter i Jönköping bedrivit gruppverksamhet för barn till föräldrar som har antingen missbruksproblem eller psykisk sjukdom. På uppdrag av verksamheten har Luppen kunskapscentrum under våren 2008 utvärderat den hittillsvarande verksamheten med fokus på barnens erfarenheter av verksamheten. Huvudsyftet är att se i vilken mån deltagande i verksamheten påverkat gruppdeltagarnas livssituation. Detta sker genom frågor kring vilka skäl barn och föräldrar uppger till deltagande i verksamheten, hur ungdomarna ser på verksamhetens syfte och innehåll samt vilka erfarenheter ungdomarna fått genom att delta.

Utvärderingen utgår från några tidigare studier kring gruppverksamheter riktade till den aktuella målgruppen inom Sverige. Utvärderingen består dels av analys av de inskrivnings- och utvärderingsformulär som upprättats inom verksamheten, dels intervjuer med ett urval individer som har genomgått minst ett helt gruppstillfälle. Verksamheten riktar sig till barn och ungdomar mellan 4 och 21 år. De ungdomar som intervjuats har under 2008 fyllt minst 16 år och i de fall intervjupersonerna varit under 18 år har samtycke till undersökningsdeltagande inhämtats från föräldrar.

De barn- och föräldraenkäter som använts inom verksamheten har relativt låg svarsfrekvens vilket bör vägas in i tolkningen av resultaten. Angående verksamhetens syfte och anledningar att delta i grupperna visar undersökningen att många utav deltagarna i verksamheten och deras föräldrar på olika sätt betonar vikten av att träffa andra personer som befinner sig i en liknande situation. Detta exempelvis för att inse att de inte är ensamma om sina problem eller för att lära av varandra. Av de ungdomar som intervjuats lyfter en mindre del fram att de tillägnat sig faktakunskaper på området såsom hur ett beroende etableras och hur olika droger eller psykiska sjukdomar kan påverka individen. Flertalet betonar istället att de tillägnat sig nya insikter och handlingsstrategier. Exempel på insikter är förståelsen att de inte är ensamma om att ha en förälder med antingen psykisk sjukdom eller missbruksproblem eller att det inte är barnen som är orsaken till problemen. Ungdomarna nämner i olika utsträckning skilda typer av handlingsstrategier. Det som nämns rör sig från allmänna strategier som att prata om problemen eller att inte tänka på dem i så hög utsträckning till mer konkreta sätt att hantera sådana situationer som kan uppkomma.

De som intervjuats verkar huvudsakligen uppfattat verksamheten som positiv för dem själva. Exempelvis påpekas att det varit bra att träffa andra personer med liknande problembild, att det funnits en god gemenskap inom grupperna och att ledarna varit bra. Några betonar också att det har varit bra att deltagarna själva givits stort inflytande på utformningen av gruppträffarna. Samtidigt finns några som efterlyser mer styrning från ledarna. Andra förbättringsförslag handlar om en ökad grad av anpassning av verksamheten utifrån enskilda deltagares behov.

Genom utvärderingen aktualiseras också frågan om hur erfarenheter från såväl deltagare som deras föräldrar eller andra anhöriga kan inhämtas i den fortsatta verksamheten. Förslag ges på hur de metoder som hittills använts inom verksamheten för detta kan utvecklas på olika sätt.

Innehållsförteckning

Undersökningens upplägg och förutsättningar	1
Bakgrund.....	1
Syfte och frågeställningar	1
Metod, material och avgränsning.....	1
Förekomst av barngruppsverksamheter inom Sverige.....	3
Tidigare studier av barngruppsverksamheter.....	5
Risk- och skyddsfaktorer för barn till föräldrar med missbruksproblem eller psykisk sjukdom.....	5
Olika former av stödgrupper	7
Gruppverksamhet för barn till missbrukande föräldrar vid Ersta Vändpunkten.....	7
Studiens uppläggning.....	8
Deltagarnas övergripande bedömningar av barngruppsverksamheten	9
Ledarnas insatser och bedömning av olika aktiviteter	9
Lärdomar	9
Förändringar i relationer, värderingar och förhållningssätt	10
Erfarenheter från andra barngruppsverksamheter.....	11
Översiktlig beskrivning av Frälsningsarméns barngruppsverksamhet i Jönköping	13
Metod	14
Aktstudien – antal deltagare och bortfallsredovisning.....	14
Aktstudien – analysmetod.....	15
Intervjustudien – etiska överväganden och tillvägagångssätt.....	16
Aktstudien – inskrivningsformulär och enkäter.....	19
Inskrivningsformulär.....	19
Gruppernas storlek och sammansättning	19
Rekrytering av deltagare	19
Förväntningar på verksamheten	19
Föräldrarnas problembild och stöd familjen erhållit.....	20
Enkät till föräldrar	22
Föräldrarnas intryck av verksamhetens påverkan på deras barn	22
Föräldrarnas bedömningar av verksamhetens form och innehåll	23
Enkät till barn.....	24
Rekrytering av deltagare	24
Lärdomar	25
Bedömning av verksamhetens form och innehåll.....	26
Intervjustudien – ungdomars berättelser om verksamheten.....	28
Anledningar till deltagande och förväntningar på verksamheten	28
Verksamhetens syfte, organisering och innehåll	29
Ungdomarnas beskrivningar av gruppverksamhetens påverkan på dem och deras situation.....	32
Påverkan av gruppdiskussionerna.....	32
Lärdomar	33
Ungdomarnas sammanfattande omdömen om verksamheten och förbättringsförslag	34
Beskrivningar av vad som har varit bra med gruppverksamheten.....	34
Beskrivningar av vad som har varit mindre bra i verksamheten och förbättringsförslag.....	36
Slutsatser	38
Diskussion.....	40

Referenser	42
Bilaga 1 – Guide för intervju med deltagande ungdomar.....	43
Bilaga 2 – Inskrivningsformulär respektive utskrivningsenkät	44
Bilaga 3 – Deltagargrupper.....	48
Bilaga 4 – Svarsredovisning inskrivningsformulär och enkäter	49
Inskrivningsformulär.....	49
Enkät till föräldrar	51
Enkät till barn.....	53
Författarpresentation	57

Figur- och tabellförteckning

Tabell 1. Kommuner med tillgång till programverksamheter riktade till barn- och ungdomar.	4
Tabell 2. Antal inskrivna individer vid Frälsningsarméns.....	14
Tabell 3. Antal inskrivningar vid Frälsningsarméns.....	14
Tabell 4. Svarefrekvens för enkäter vid Frälsningsarméns.....	15
Figur 1. Vad föräldrarna tror att deras barn tycker om att gå i grupp.....	22
Figur 2. Om föräldrarna tror att gruppverksamheten påverkat deras barn på något sätt	23

Undersökningens upplägg och förutsättningar

Bakgrund

Frälsningsarméns familjecenter i Jönköping startade 2001 en gruppverksamhet för barn till föräldrar med någon form av missbruksproblem eller psykisk sjukdom. Genom åren har drygt 100 barn och ungdomar i åldrarna 6–20 år deltagit i grupperna. Under våren 2008 har Luppen kunskapscentrum utvärderat verksamheten på uppdrag av Frälsningsarmén i Jönköping.

Syfte och frågeställningar

Det huvudsakliga syftet med utvärderingen är att undersöka i vilken mån deltagandet i gruppverksamheten har påverkat barnens¹ livssituation. Tre delsyften är att även undersöka hur barn och föräldrar beskriver skälen till att delta i verksamheten, att beskriva vilka erfarenheter några ungdomar som deltagit har av verksamheten samt att utveckla utvärderingsmetoderna inom verksamheten. Undersökningen utgår från följande frågor.

- Vilka skäl uppger barn och föräldrar till deltagande i barngruppsverksamheten?
- Hur ser ungdomarna på gruppverksamhetens syfte och innehåll?
- Vilka erfarenheter har ungdomarna fått genom att delta i verksamheten och hur värderar de själva dessa erfarenheter?
- Hur ser verksamhetens utvärderingsstruktur ut och hur kan denna utvecklas?

Metod, material och avgränsning

Utvärderingen sker mot bakgrund av tidigare studier kring barngrupper med liknande inriktning i Sverige. Det empiriska materialet består dels av de inskrivnings- och utvärderingsformulär som använts inom verksamheten², dels av intervjuer med ett urval av deltagande ungdomar.

Bland annat mot bakgrund av att verksamheten har riktat sig till barn och ungdomar har särskilda etiska överväganden gjorts kring tillvägagångssättet i undersökningen. Dessa överväganden beskrivs i det metodavsnitt som föregår resultatpresentationen. Intervjuerna med ungdomarna har utgått från en intervjuguide³ med utrymme för fördjupning i de olika frågor som kommer upp under intervjun. I de fall citat från intervjuerna förekommer i texten har dessa anpassats till skriftspråk genom att vissa upprepningar och småord har tagits bort.

En avgränsning i studien är att eventuella effekter på barnens/ungdomarnas eget beteende inte studerats mer ingående – exempelvis deras alkoholvanor. Detta främst mot bakgrund av att det kan vara svårt att med säkerhet knyta olika beteenden till deltagande i barngruppen – bland annat då det inte finns några tydliga

¹ I texten används benämningarna barn och ungdomar då grupperna riktats till personer upp till 21 år.

² Se bilaga 2.

³ Se bilaga 1.

kontrollgrupper. Samtidigt har intervjufrågor kring om gruppverksamheten påverkat deras eget beteende i något avseende givit deltagarna utrymme att bland annat lyfta fram sina egna alkoholvanor. Undersökningen rör de barngrupper som påbörjats och avslutats mellan september 2001 och juni 2007. I fokus ligger barnens och delvis föräldrarnas upplevelser av verksamheten. Med andra ord studeras inte exempelvis den egna personalens erfarenheter eller erfarenheterna i omkringliggande organisationer i denna studie. För en mer detaljerad genomgång av tillvägagångssättet i studiens olika delar se det metodavsnitt som föregår presentationen av resultaten.

Förekomst av barngruppsverksamheter inom Sverige

Gällande tidigare studier så finns det olika former av kartläggningar kring förekomsten av barngruppsverksamheter i Sverige. Flera av dessa gäller grupper för barn till föräldrar med missbruksproblem. I en nyligen utgiven avrapportering av ett regeringsuppdrag, ger Socialstyrelsen några förslag till utformning av insatser och stöd från socialtjänsten för barn som lever i familjer med missbruksproblem. Avrapporteringen innehåller också en bakgrundsteckning där det konstateras att svenska gruppverksamheter bedrivs av flera olika typer av huvudmän och att innehållet i verksamheterna också varierar. En gemensam nämnare för grupper riktade mot nämnda problematik beskrivs dock vara att "...barngruppsverksamhet[en] vänder sig [till] barn som är identifierade att ha föräldrar som missbrukar och där åtminstone en av föräldrarna har sådan insikt i missbrukets påverkan på barnet att barnets deltagande sanktioneras"⁴.

Gruppverksamhet som fenomen beskrivs ha förekommit under lång tid samtidigt som insatsen bedöms ha blivit vanligare under de senaste åren. En kartläggning som Socialstyrelsen genomförde 1993 pekade på 10 verksamheter i landet som tillsammans innefattade omkring 140 barn. 2006 visade en översyn från samma myndighet istället att 57 procent av landets kommuner hade *tillgång* till någon form av programverksamhet⁵ för barn/ungdomar med missbrukande föräldrar. Socialstyrelsen konstaterar också att resultaten går i linje med en undersökning gjord av IOGT-NTO:s ungdomsförbund Junis 2006.⁶

Därefter har Junis presenterat ytterligare en rapport om kommunernas stöd för barn till föräldrar med missbruksproblem. Rapporten innehöll dels erfarenheter från personer som på något sätt varit involverade i den typen av verksamhet, dels en ny kommunöversikt baserad på en enkät till landets socialchefer. 228 av 290 kommuner besvarade enkäten och 76 procent av dem uppgav att det fanns särskilda stödgrupper för barn till personer med missbruksproblem i kommunen. I flera fall uppgavs stödgrupper finnas i kommunal regi samtidigt som kommuner ibland samarbetar med privata/ideella organisationer eller upphandlar sådana tjänster från en grannkommun. Många kommuner lyfte också fram andra typer av stöd för målgruppen förutom gruppverksamhet. Jönköpings kommun hade svarat ja på frågan om det finns särskilda stödgrupper för barn till missbrukare i Junis enkäter 2005, 2006 och 2007. Det ungefärliga antal barn som i Jönköping uppgavs ha deltagit i grupp under det senaste året var 20, 30 respektive 70 barn i dessa undersökningar. Vidare uppgavs 2007 att insatserna för gruppen skulle komma att öka under det kommande året. Det framgår inte i vilken grad de angivna siffrorna gäller gruppverksamheten vid Frälsningsarmén i Jönköping.⁷

⁴ Socialstyrelsen (2007). *Gravida kvinnor med missbruk och barn som lever i familjer med missbruksproblem. Avrapportering av regeringsuppdrag*. Stockholm: Socialstyrelsen. s. 40.

⁵ "Programverksamhet" definierades som "Insatsform som syftar till att påverka barnets eller familjens kunskaper, färdigheter och/eller beteenden genom ett på förhand framtaget program. Insatsen ges inom en avgränsad tidsperiod och bestämt antal timmar i veckan.", Socialstyrelsen (2006). *Öppenvårdens former. En nationell kartläggning av öppna insatser i socialtjänstens barn- och ungdomsvård*. Stockholm: Socialstyrelsen. s. 29.

⁶ Socialstyrelsen (2007). *Gravida kvinnor med missbruk och barn som lever i familjer med missbruksproblem. Avrapportering av regeringsuppdrag*. Stockholm: Socialstyrelsen.

⁷ Karlsson, H. (2007). *Stödgrupper i kommunerna. Om kommunernas stöd till barn som växer upp med missbrukande föräldrar*. Stockholm: Junis, IOGT-NTO:s juniorförbund. s. 30–51.

Socialstyrelsen har också beskrivit några olika verksamhetstyper, däribland följande.

Verksamhet för barn/unga med missbrukande föräldrar är en insats som avses ge en bättre kunskap om missbruk och dess konsekvenser för familjen samt att barnet/den unge ska utveckla sätt att hantera sin situation på ett bra sätt. Exempel finns såväl på kognitivt inriktade angreppssätt som estetiska metoder såsom sagor och bilder. Verksamheten sker företrädesvis i grupp.

Verksamhet för barn/unga med psykiskt sjuka föräldrar är en insats som avses ge en bättre kunskap om psykisk sjukdom och dess konsekvenser för familjen samt att barnet/den unge ska utveckla bra sätt att hantera sin situation. Exempel finns på kognitivt inriktade insatser och dem som använder estetiska metoder såsom sagor och bilder. Verksamheten sker företrädesvis i grupp.

Verksamhet för barn/unga som bevittnat våld är en insats som avses stödja barn och unga som kommit i kontakt med våld. Det kan handla om familjevåld eller andra sammanhang. Syftet är att ge möjlighet till att på ett konstruktivt sätt hantera rädsla, aggressioner och relationer genom att förstå och på olika sätt uttrycka sina erfarenheter.⁸

Värt att notera är att verksamheter riktade till de båda förstnämnda grupperna ofta – men inte alltid – sker i grupp. Socialstyrelsens översikt innehåller en kartläggning av öppenvårdsprogram riktade till barn- och ungdomar (0–12 respektive 13–20 år). I rapporten understryks att den bygger på ungefärliga siffror mot bakgrund av flera definitionsproblem gällande verksamhetsformer och insatser.

Tabell 1. Kommuner med tillgång till programverksamheter riktade till barn- och ungdomar.⁹

Tabell 2 Andel kommuner som har programverksamhet att tillgå. Fördelat på insatsformer och bistånd/service. Viktade och avrundade värden.

Insatsform	Andel %	I huvudsak som	
		bistånd	service
Program för unga lagöverträdare*	62	X	
Verksamhet för barn/unga med missbrukande föräldrar	57		X
Riktad föräldrautbildning	44		X
ART	37	X	
Haschavvänjningsprogram*	35	X	
Verksamhet för barn/unga som bevittnat våld	35		X
Verksamhet för barn/unga med psykiskt sjuka föräldrar	30		X
Programverksamhet i annan form	34	Jämn	Jämn

Resultaten är baserade på ett urval av kommuner/stadsdelar men är beräknade för att gälla hela riket. Osäkerheten som uppstår då alla kommuner/stadsdelar inte ingår bör beaktas vid tolkning av resultaten.

* Insatsformen efterfrågades enbart för ungdomar.

Verksamhet för barn till föräldrar med psykisk sjukdom är alltså mer sällsynt än verksamhet för barn till föräldrar med missbruksproblem. Socialstyrelsen har också lyft fram att även om många aktörer är positiva till gruppverksamhet så passar det inte alla barn – exempelvis kan en del ha problem att hantera gruppsituationen. Vidare har Socialstyrelsen påtalat vikten av att förälder med missbruksproblem får beroendevård samtidigt som barnet deltar i gruppverksamhet så att barnet inte efter avslutat deltagande återvänder till samma förhållanden i hemmet.¹⁰

⁸ Socialstyrelsen (2006). *Öppenvårdens former. En nationell kartläggning av öppna insatser i socialtjänstens barn- och ungdomsvård*. Stockholm: Socialstyrelsen. s. 56.

⁹ Socialstyrelsen (2006). *Öppenvårdens former. En nationell kartläggning av öppna insatser i socialtjänstens barn- och ungdomsvård*. Stockholm: Socialstyrelsen. s. 30. (ART avser Aggression Replacement Training)

¹⁰ Socialstyrelsen (2007). *Gravida kvinnor med missbruk och barn som lever i familjer med missbruksproblem. Avrapportering av regeringsuppdrag*. Stockholm: Socialstyrelsen. s. 41.

Tidigare studier av barngruppsverksamheter

Risk- och skyddsfaktorer för barn till föräldrar med missbruksproblem eller psykisk sjukdom

Socialstyrelsen har genom Centrum för utvärdering av socialt arbete (CUS) presenterat en kunskapsöversikt kring risk och prognos kring barns utveckling – bland annat som ett underlag för arbete med olika former av stöd för utsatta barn. Resonemang kring risk- och skyddsfaktorer kan ge perspektiv på stödgrupper för barn till föräldrar med missbruksproblem respektive psykisk sjukdom. En trend inom barnforskningen beskrivs vara att vissa vänt sig mot det ”eländesperspektiv” som ofta funnits tidigare och istället riktat fokus mot ”friskforskning” med intresse för vilka faktorer som verkar för välbefinnande och hälsa.¹¹ Nedan beskrivs först något om forskning kring riskfaktorer följt av resonemang kring skyddsfaktorer.

Bland de risker som kan hänföras till föräldrar nämns missbruk och psykisk sjukdom. Gällande missbruk handlar det om flera faktorer såsom genetiskt arv, uppväxtmiljö och missbruk under graviditet. Beräkningar att omkring 200 000 barn (0–17 år) lever med en missbrukande förälder i Sverige lyfts fram vid sidan av att det beräknas finnas omkring 10 000 - 15 000 tunga narkomaner. Det konstateras att alkohol och narkotikamissbrukande föräldrar i olika studier knutits samman med en rad negativa resultat för barns hälsa och utveckling. Exempelvis nämns missbruk, uppförandestörning, psykiska problem och kognitiva svårigheter.¹²

Samtidigt finns de som påpekat svårigheter att särskilja missbrukets påverkan från andra faktorer såsom ekonomiska och sociala förhållanden. Studier kring vilken effekt alkoholpåverkan har under graviditet bedöms visa vetenskapligt säkerställda negativa konsekvenser. Genetisk ärftlighet av alkoholmissbruk anses också belagd trots svårigheter att skilja genetiska från sociala faktorer. Gällande samband mellan sociala faktorer inom familjen och barnets anpassning konstateras att det är svårare att dra generella slutsatser. Dock beskrivs det finnas tydliga tendenser att psykiska besvär är vanligare bland barn till föräldrar som missbrukar alkohol än bland andra barn. Samband mellan missbruk i familjen och våld beskrivs som otillräckligt utforskade för att dra generella slutsatser. Författarna är också noga med att betona att det ”går illa” för långt ifrån alla barn till föräldrar med missbruksproblem.¹³

Barn till psykiskt sjuka föräldrar beskrivs ha blivit alltmer uppmärksammade inom forskning och debatt under senare år. Det konstateras att det finns tydliga resultat inom forskningen som visar att det föreligger större risk för psykiska störningar eller problem knutna till beteende, utveckling och funktionsförmåga bland barn till psykiskt sjuka föräldrar. Några problem som dessa barn kan möta nämns också. Det kan handla om skuld- och skamkänslor, förnekelse av egna behov och känslor samt att behöva ”vara förälder” till sin förälder. Vidare kan problem vara upplevelser av oro för att föräldern ska skada sig själv eller barnet, att föräldern blir sjukare eller att

¹¹ Lagerberg, D. & Sundelin, C. (2000). *Risk och prognos i socialt arbete med barn. Forskningsmetoder och resultat*. CUS. Stockholm: Gothia. s. 212–223.

¹² Lagerberg, D. & Sundelin, C. (2000). *Risk och prognos i socialt arbete med barn. Forskningsmetoder och resultat*. CUS. Stockholm: Gothia. s. 149–171.

¹³ Lagerberg, D. & Sundelin, C. (2000). *Risk och prognos i socialt arbete med barn. Forskningsmetoder och resultat*. CUS. Stockholm: Gothia. s. 149–163.

också barnet ska få psykiska problem. Samtidigt påpekas även i detta sammanhang att det är svårt att göra generella prognoser om utfallet för barn till psykiskt sjuka eftersom det finns stora variationer vad gäller barnens och familjernas situation.¹⁴

Med andra ord finns skäl att betona att det på individnivå inte går att förutse de exakta konsekvenserna missbruk eller psykisk sjukdom hos föräldrar får för barnet. En rad olika typer av skyddsfaktorer nämns också i kunskapsöversikten. Med skyddsfaktor menas en faktor som kan minska risken för ogynnsamt utfall. Det finns de som menar att skyddsfaktorerna inte spelar så stor roll vid låg eller obefintlig risk utan att det är vid hög risk som skyddsfaktorn kan bidra till ett mer gynnsamt utfall.¹⁵

Gällande skyddsfaktorer hos barn till psykiskt sjuka nämns exempelvis barnets egenskaper, förmågor och eventuell positiv självbild. Vidare tillgång till någon engagerad vuxen och personer som lyssnar och uppmärksammar barnet, en kärleksfull relation mellan föräldrar och barn, förändringsmöjligheter i livet, möjlighet till fritidsintressen samt känsla av sammanhang, begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet.¹⁶ Möjligen kan åtminstone vissa av dessa faktorer även gälla barn till föräldrar med missbruksproblem.

Samtidigt beskrivs vissa faktorer kunna fungera både som risk- och skyddsfaktor beroende på det individuella fallet. Exempelvis finns de som menar att motståndskraft utvecklas genom positiva erfarenheter medan andra menar att negativa erfarenheter också kan ge motståndskraft. I kunskapsöversikten beskrivs också studier som fokuserat på ”anhopningar” av risk- respektive skyddsfaktorer – dvs. hur mängden av olika typer av faktorer påverkar utfallet. Den slutsats som dras utifrån de studierna är att strävan bör vara att ”förse” barn med så många skyddsfaktorer som möjligt. Vidare att skyddsfaktorerna även med fördel finns inom de olika områdena miljö, personlighet och beteende. En del utav forskningen har i högre grad intresserat sig för hur barn hanterar påfrestningar (”coping”). Då handlar det om strategier och beteenden i vissa situationer i högre grad än närvaron av skyddsfaktorer. Exempelvis finns en modell som skiljer mellan primär kontroll, som handlar om att påverka en situation utifrån egna önskemål, och sekundär kontroll där det istället handlar om förmågan att anpassa sig till en situation. Ett tredje alternativ är att barnet ”ger upp” kontrollen och inte använder någon strategi alls för att nå önskvärt resultat.¹⁷

Beskrivningen ovan kan kopplas till mål som kan finnas inom stödgrupper riktade till barn med föräldrar med missbruksproblem eller psykisk sjukdom. Två av flera möjliga mål kan vara att etablera/förstärka skyddsfaktorer hos barn och att lära ut ”coping”-strategier. Det finns också exempel på hur barngrupper lyfts fram som en god preventiv insats både på ett individuellt och samhällsekonomiskt plan.¹⁸

¹⁴ Lagerberg, D. & Sundelin, C. (2000). *Risk och prognos i socialt arbete med barn. Forskningsmetoder och resultat*. CUS. Stockholm: Gothia. s. 164–171.

¹⁵ Lagerberg, D. & Sundelin, C. (2000). *Risk och prognos i socialt arbete med barn. Forskningsmetoder och resultat*. CUS. Stockholm: Gothia. s. 216.

¹⁶ Lagerberg, D. & Sundelin, C. (2000). *Risk och prognos i socialt arbete med barn. Forskningsmetoder och resultat*. CUS. Stockholm: Gothia. s. 170.

¹⁷ Lagerberg, D. & Sundelin, C. (2000). *Risk och prognos i socialt arbete med barn. Forskningsmetoder och resultat*. CUS. Stockholm: Gothia. s. 212–226.

¹⁸ Se exempelvis Karlsson, H. (2007). *Stödgrupper i kommunerna. Om kommunernas stöd till barn som växer upp med missbrukande föräldrar*. Stockholm: Junis, IOGT-NTO:s juniorförbund. s. 23.

Olika former av stödgrupper

Stödgrupper kan ges olika utformning och inom forskningen finns det flera olika sätt att skilja mellan olika grupp typer. Ett exempel är *indelning utifrån gruppledarnas profession*. Exempelvis finns de som skiljer mellan gruppsykoterapi, terapigrupper för klienter inom psykiatrivård, grupper för mänsklig träning och utveckling samt självhjälpsgrupper/grupper för ömsesidigt stöd. En annan indelning särskiljer *experimentella grupper och didaktiska grupper*. De förstnämnda arbetar utan förutbestämda planer kring en aktivitet eller genom fria samtal. Ledarens roll är att utgå från hur respektive deltagare och gruppen som helhet hanterar den experimentella situationen. De sistnämnda arbetar istället utifrån en särskild plan där ledaren intar en mer styrande roll genom att introducera övningar och bearbeta dem. En tredje indelning rör *i vilken mån det är möjligt för ytterligare personer att ansluta till gruppen efter att verksamheten inletts*. Om detta är möjligt i någon mån benämns de öppna eller halvöppna grupper. I stängda grupper kan inte ytterligare medlemmar ansluta efter att gruppen har startat.¹⁹

Gruppverksamhet för barn till missbrukande föräldrar vid Ersta Vändpunkten

I svensk forskning kring gruppverksamhet för barn till föräldrar med missbruksproblematik är Thomas Lindstein, professor i socialt arbete, tongivande. Detta inte minst genom forskningsprojektet "Barn i riskzon". Projektet har innehållit studier kring verksamheten vid Ersta Vändpunkten som bedrivs av Ersta Diakonisällskap. Flera andra barngrupper som bedrivs runt om i landet har hämtat inspiration från denna verksamhet. Vändpunkten arbetar med flera anhöriggrupper såsom verksamheten riktad till barn och ungdomar. Syftet med den sistnämnda är att ge barn och ungdomar ökat självförtroende och förståelse för alkoholfrågor och föräldrarnas missbruk genom att träffa jämnåriga med liknande erfarenheter.

Studien har presenterats i en trilogi böcker där första och andra delen beskriver arbetet utifrån deltagande observationer.²⁰ I tredje delen beskrivs verksamheten utifrån barnen och ungdomarnas perspektiv.²¹ Resultaten från den sistnämnda studien kan ge perspektiv på ungdomarnas upplevelser av gruppverksamheten vid Frälsningsarméns familjecenter i Jönköping. Den bild som har givits av forskningsläget i en av de tidigare böckerna kan dock också lyftas fram även om den har några år på nacken. Genom andras bedömningar från mitten av 1990-talet konstateras att det finns få studier kring utfallet av gruppverksamhet för barn och ungdomar. Både forskare och personal beskrivs generellt lyfta fram tre mål. *Ökad social förmåga* i form av autonomi såväl som förmåga och vilja att interagera med andra, *ökad förmåga att stödja andra och själv motta stöd* samt *bättre realitetsförankring*. Ett annat mål som ofta framhålls är ökad självkänsla.²²

¹⁹ Lindstein, T. (1997). *Unga vid vändpunkten. Att arbeta med ungdomar vars föräldrar missbrukar*. Göteborg: Förlagshuset Gothia AB. s. 49–50.

²⁰ Se Lindstein, T. (1995). *Vändpunkten. Att arbeta med barn till alkoholister*. Göteborg: Förlagshuset Gothia AB och Lindstein, T. (1997). *Unga vid vändpunkten. Att arbeta med ungdomar vars föräldrar missbrukar*. Göteborg: Förlagshuset Gothia AB.

²¹ Lindstein, T. (2001). *Vändpunkten. Ur barnens och ungdomarnas perspektiv*. Göteborg: Förlagshuset Gothia AB.

²² *Unga vid vändpunkten. Att arbeta med ungdomar vars föräldrar missbrukar*. Göteborg: Förlagshuset Gothia AB. s. 64–65.

Studiens uppläggning

För att analysera barnens och ungdomarnas upplevelser av gruppverksamheten vid Ersta Vändpunkten använder sig Lindstein av flera metoder. Som teoretisk utgångspunkt används Aaron Antonovskys teori om känsla av sammanhang (KASAM). Något förenklat är tesen att en utökad KASAM kan förebygga stress och ohälsa. Detta genom de tre områdena begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet vilka i hög grad handlar om upplevelse av förutsägbarhet, balans mellan under- och överstimulering respektive upplevelse av delaktighet. Detta är alltså ett exempel på den typ av friskforskning som nämndes i avsnittet om risk- och skyddsfaktorer ovan.

Studien av barnen och ungdomarnas erfarenheter och omdömen kring verksamheten har skett genom intervjuer, direktobservationer och enkäter. Intervjuer genomfördes med ett urval av barn och ungdomar som deltagit i verksamheten. 63 av 65 tillfrågade deltagare intervjuades vid ett första tillfälle som sträckte sig från direkt efter deltagaren avslutat sin medverkan upp till ett halvår därefter. Dessa intervjuer innehöll bland annat specifika frågor kring deltagarens hem- och skolmiljö. 53 av de 65 tillfrågade intervjuades återigen efter fyra år – då med frågor som i högre grad gav deltagaren utrymme att beskriva sin livshistoria samt föräldrars missbruk och deltagarens syn på detta i ett längre perspektiv. Ledarna inom verksamheten verkar i några fall ha intervjuat gruppdeltagarna.²³

Deltagande observationer/direktobservationer skedde genom att observatörer deltog i verksamheten som volontärer – en funktion som använts där sedan tidigare. Observationerna dokumenterades genom att de två observatörerna förde dagbok utifrån en gemensam tolkningsmall baserad på det första observationstillfället.

Som tredje metod användes tre enkäter. Barnen (6–12 år) fick besvara två enkäter – en halvvägs in i programmet och en vid dess slut. Den ena enkäten gällde programmets första del och den andra enkäten av dess andra del och programmet i sin helhet. Båda dessa enkäter skulle fyllas i av barn och förälder tillsammans. Den tredje enkäten riktades till ungdomarna (13–19 år) mot slutet av programmet. Denna gällde både verksamheten och dess innehåll samt verksamhetens eventuella påverkan på deltagaren.²⁴ I boken beskrivs att barnens föräldrar har uppmanats att var behjälpliga vid barnens ifyllande av enkäterna och på de två enkäter som är riktade till barnen står att de ska fyllas i av barn och förälder. Enkätbesvarandet har ibland skett på lektionstid, ibland i anslutning till lektion och i en del fall genom att förälder och barn fått enkäten medskickad hem. Omkring 300 enkäter beskrivs ha skickats ut och 274 samlats in vilket summeras som ett bortfall på 9 procent.²⁵

Utifrån intervjuerna, observationerna och enkäterna drogs några slutsatser kring ungdomarnas värdering av verksamheten, vad de lärt sig och i vilken mån de upplevt några förändringar i sin livssituation. Studien innefattar många olika delar och nedan presenteras ett urval av resultat som kan användas i analysen av Frälsningsarméns barngruppsverksamhet i Jönköping.

²³ Se Lindstein, T. (2001). *Vändpunkten. Ur barnens och ungdomarnas perspektiv*. Göteborg: Förlagshuset Gothia AB. s. 48–49.

²⁴ Se Lindstein, T. (2001). *Vändpunkten. Ur barnens och ungdomarnas perspektiv*. Göteborg: Förlagshuset Gothia AB. s. 271–276.

²⁵ Se Lindstein, T. (2001). *Vändpunkten. Ur barnens och ungdomarnas perspektiv*. Göteborg: Förlagshuset Gothia AB. s. 59–63 & 264–270.

Deltagarnas övergripande bedömningar av barngruppsverksamheten

Gällande *deltagarnas allmänna inställning och intresse* ansåg en stor del (drygt 90 procent) att verksamheten sammantaget varit bra eller mycket bra och att de deltagit i verksamheten med intresse eller stort intresse. Tonåringarna var något mer positivt inställda i dessa avseenden än de yngre och flickor var något mer positiva än pojkar. Det konstateras att intresset för en verksamhet kan variera och genom intervjuerna framkom att det fanns en större tendens bland de yngre barnen att känna sig "ditskickade" av sina föräldrar. 15 barn och ungdomar (drygt 5 procent) var inte nöjda med programmet. Dessa beskrivs ha gemensamt att de deltog i verksamheten mer motvilligt än andra och inte uppskattade ledarna i lika hög utsträckning som andra. Vidare fanns några deltagare som inte alls ansåg att det varit betydelsefullt att träffa andra personer i samma situation.

Angående *globala skattningar om programmet varit till hjälp och lärorikt* ansåg 95 procent att programmet varit till viss eller god hjälp. Pojkarna var i det fallet mer positiva än flickorna – särskilt i ådrarna 8–11 och 14–15 år. De 6-åriga pojkarna var betydligt mindre positiva än både flickor och något äldre pojkar i detta avseende, vilket reste frågor kring i vilken mån programmet var anpassat för deras behov. Vidare fanns en betydande grupp 10-åriga flickor som inte heller upplevt programmet lika hjälpsamt som andra deltagare. Detta bedöms möjligen kunna bero på att ledare överskattar "... det välfungerande och duktiga draget hos flickor i den åldern eller om en förhärskande parbildningskultur som lovar mer än den kan hålla..."²⁶.

Ledarnas insatser och bedömning av olika aktiviteter

Ingen av barnen eller ungdomarna beskrev sig i enkäten ha varit uttryckligt missnöjda med *ledarnas insatser* samtidigt som pojkar i åldern 6–9 var något mindre nöjda än de övriga. Angående *bilden av ledarnas förhållningssätt och funktion* lyfte deltagarna främst fram ledarens roll som "möjliggörare" bland annat genom att ge arbetet struktur men samtidigt lyssna och vara lyhörd inför deltagarna. Frågor kring *bedömning av olika aktiviteter* fanns endast i den enkät som var riktad till ungdomarna. Av aktiviteterna bedömdes smågruppsdiskussioner vara mest uppskattade. 95 procent betraktade dem som värdefulla eller mycket värdefulla. Motsvarande siffra för informella samtal med övriga deltagare var knappt 80 procent.

Lärdomar

Deltagarnas bedömningar av vad de lärt sig var mycket olikartade. Författaren noterade tre områden inom vilka dessa kunde kategoriseras – "direkta kunskaper", "insikter" och "nya handlingsstrategier". Gällande "direkta kunskaper" dominerade kunskaper om alkoholism. Efter det handlade de vanligaste svaren bland de yngre barnen om känslor och försvar, för mellanbarnen om alkoholism som sjukdom och för tonåringarna om föräldrarnas alkoholism. I det sistnämnda fallet handlade det om ökad kunskap om missbruksbeteende, hur missbrukaren påverkar barnet/ungdomen samt missbrukets svårighetsgrad. Intervjuerna bedömdes peka på ett stort behov bland deltagarna att förstå föräldrarnas handlingar och beteenden och att programmet givit möjligheter för deltagarna att reflektera över detta och utbyta erfarenheter. Angående

²⁶ Lindstein, T. (2001). *Vändpunkten. Ur barnens och ungdomarnas perspektiv*. Göteborg: Förlagshuset Gothia AB. s. 227.

”insikter” dominerade dels insikten ”det är inte mitt fel”, dels ”andra har det som jag” ungdomarnas upplevelser. Det gick att se vissa ålderskillnader avseende den sistnämnda insikten. För de yngre barnen verkade faktumet att inte vara ensam vara viktigast medan det för mellangruppen var känslan av att inte vara ensam. Tonåringarna associerade i högre grad denna insikt till erfarenhetsutbyte och insikten att ha liknande känslor och upplevelser som andra.

Det konstateras vidare att programmet inte betonar ”nya handlingsstrategier” i kritiska situationer utan istället ger *vardagsstrategier*. Detta bland annat genom ökad förståelse och förmåga att hantera känslor och förmåga att hantera problem. Några vardagskunskaper som pekas ut som centrala i programmet är förmåga att be om hjälp, att kunna säga nej samt att fatta egna beslut. Studien visade att större delen utav deltagarna känner att de har fått nya verktyg att hantera vardagssituationer. Det påpekas samtidigt att det inte med säkerhet går att sätta detta i samband med förändringar i barnens/ungdomarnas helhetsbedömningar av sin situation.

Förändringar i relationer, värderingar och förhållningssätt

Frågor ställdes också kring *förändrade vardagsrelationer*. Yngre barn fick besvara en relativt enkel fråga om kommunikationen inom familjen eventuellt hade förändrats. Tonåringarna fick besvara mer utförliga frågor kring olika relationer. Barnen uppvisade stora förbättringar samtidigt som det påpekas att dessa troligen även beror på andra faktorer än deltagande i verksamheten. Andelen tonåringar som uppgav att de hade måttliga eller stora problem i sin relation med personen med missbruksproblem minskade genom deltagande i verksamheten.

Angående *värderingar och förhållningssätt* konstateras att omkring tre fjärdedelar upplevt ett bättre eller mycket bättre självförtroende genom verksamheten. Andelen var större bland pojkar än flickor. Motsatta könsskillnader kunde noteras gällande synen på de egna möjligheterna där 77 procent av flickorna och 65 procent av pojkarna uppgav en förbättrad inställning. 62 procent av flickorna och 54 procent av pojkarna konstaterade även att de fått en förändrad syn på livet genom deltagandet.

På frågan om *vad Vändpunkten haft för betydelse för barnet/ungdomen* gavs varierande svar som kunde sorteras i femton olika betydelser. Barnen lyfte främst fram vikten av att få prata ut och komma ifrån. Tonåringarna betonade istället främst att deras livssituation förbättrats.

Resultaten diskuteras i relation till Antonovskys teori om KASAM och områdena begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet. Det konstateras att verksamheten genom sitt upplägg bör betraktas som en hälsofrämjande (”salutogen”) läromiljö samtidigt som det bedöms krävas en annan typ av undersökning utifrån det barnanpassade KASAM för att kunna mäta om arbetet påverkar barnens känsla av sammanhang. Frågan om programmet i sig fungerat drogpreventivt avsågs att beröras i den 10-årsuppföljning kring deltagarna som planeras.²⁷

²⁷ Lindstein, T. (2001). *Vändpunkten. Ur barnens och ungdomarnas perspektiv*. Göteborg: Förlagshuset Gothia AB.

Erfarenheter från andra barngruppsverksamheter

Vid sidan av Lindsteins studie finns olika typer av skrifter som redovisar erfarenheter från barngruppsverksamheter för barn till föräldrar med olika problembilder.

Det finns exempel på hur den arbetsmetod som använts vid Ersta Vändpunkten för barn till missbrukande föräldrar använts som underlag för att istället arbeta med barn till föräldrar med psykisk sjukdom. Ett sådant är den gruppverksamhet som startade i Rinkeby som en del av det så kallade Barnprojektet. Grupperna var åldersindelade i grupperna 7–9, 10–12 och 13–17 år. I de två förstnämnda grupperna fanns plats för mellan sex och åtta barn och i den sistnämnda tolv till tretton tonåringar. Grupperna träffades vid femton schemalagda tillfällen. Grundtankarna i verksamheten var att vända hopplöshet till hopp, att förståelse om sig själv och andra kan nås genom att tala om och dela erfarenheter, att struktur och regelbundenhet är viktigt för deltagarna mot bakgrund av den avsaknad av förutsägbarhet det kan innebära att ha en psykiskt sjuk förälder, samt vikten av personliga rättigheter och gränser.

Programmets avsikt var att ge deltagarna ökade kunskaper och färdigheter. Detta bland annat gällande kunskaper om psykisk sjukdom och hur psykiskt tillstånd hos en anhörig kan påverka barnets välbefinnande och hälsa. Därtill stärkande av självkänsla och förmåga att hantera sin situation genom förståelse för sig själv och sina relationer samt förmåga att sätta personliga gränser och intagande av positiva förhållningssätt genom kunskaper om sina personliga rättigheter.

Vidare har det funnits vissa ”grundbudskap” inom verksamheten som har upprepats vid de olika träffarna – att barnet inte är ensam om sin situation, att föräldrarnas mående inte är barnets fel, att psykisk sjukdom är en sjukdom bland andra och att den inte är smittsam/ärfvlig samt att barnet har rätt att må bra även om det finns andra som inte mår bra. Grupperna har träffats omkring en gång i veckan och träffarna har innehållit olika teman som behandlats genom föreläsningar, lekar och olika övningar.

Det konstateras att det finns en tendens att huvuddelen av de barn som deltar i barngrupper värderar verksamheten positivt samtidigt som det betonas att metoden varken passar alla eller kan nå ut till alla vilket gör att även andra typer av insatser krävs för att möta behoven hos målgruppen.²⁸

I samband med detta presenteras en intervjuundersökning med barn som deltagit i grupper för barn till föräldrar med psykisk sjukdom.²⁹ Undersökningen innefattade 28 barn mellan 8 och 18 år. Undersökningen visade bland annat att problembilden varierade mellan de intervjuade deltagarna bland annat i form av problemens svårighetsgrad. I flera fall var föräldrarna separerade, i vissa fall hade båda föräldrarna psykiska problem och i något fall förekom också missbruksproblematik. Ett resultat som beskrivs gå i linje med tidigare undersökningar var att den förälder som inte hade några svårigheter var av stor betydelse för barnet. De barn som hade en aktiv och stödjande andra förälder bedömdes ha en mer hanterlig situation än i de fall föräldern var passiv eller frånvarande.

²⁸ Skerfving, A. (2005). *Att synliggöra de osynliga barnen. Om barn till psykiskt sjuka föräldrar*. Stockholm: Gothia. 95–97.

²⁹ Det är dock oklart i vilken mån det rör sig om de barn som deltagit i verksamheten i Rinkeby.

Gällande gruppverksamheten lyfte barnen fram det positiva i att träffa andra som befinner sig i en liknande situation – att kunna dela erfarenheter och känna att man inte är ensam om problemen. Flertalet beskrivs ha lärt sig mer om föräldrarnas sjukdom. I en del fall kunde barnen också ge tydliga beskrivningar av hur kunskaperna resulterat i handlingsstrategier. En del barn hade också upplevt att de fått en personlig positiv utveckling under barngruppstiden bekräftad av personer i sin omgivning. En sammanfattande bedömning går i linje med nämnda resonemang kring KASAM; att barnens tillvaro genom gruppverksamheten hade blivit mer begriplig, hanterbar och meningsfull.³⁰

Ett annat exempel är verksamhetsbeskrivningen av grupper som bedrivits i Umeå kommun för barn med psykiskt sjuka föräldrar. Utgångspunkten för Regnbågens verksamhet är även den inspirerad av arbetet vid Ersta Vändpunkten. Beskrivningen innehåller bland annat kopior på de inskrivningsformulär och enkäter som används vid verksamheten. Några förslag till utveckling av verksamheten var att ha parallella vuxengrupper och barngrupper så att båda familjemedlemmarna får stöd samtidigt och att verksamheten kunde utveckla något sätt att ta tillvara gemenskapen bland barnen efter att gruppen avslutats.³¹

³⁰ Skerfving, A. (2005). *Att synliggöra de osynliga barnen. Om barn till psykiskt sjuka föräldrar*. Stockholm: Gothia. s. 69–72.

³¹ Larsson, E. (2004). *Regnbågen – en verksamhet för barn till psykiskt sjuka föräldrar*. Umeå Kommun: Socialtjänsten.

Översiktlig beskrivning av Frälsningsarméns barngruppsverksamhet i Jönköping

Frälsningsarméns familjecenter i Jönköping har funnits sedan 2001. Vid sidan av informationsbroschyrer ges beskrivningar av gruppverksamhetens syfte och innehåll på verksamhetens hemsida. Dessa beskrivningar kan ge en bild av hur verksamheten presenteras för deltagare och deras föräldrar, men också utomstående aktörer.

Frälsningsarméns Familjecenter finns till för dig som har:

- * en förälder eller nära anhörig som har varit eller är beroende av alkohol, narkotika eller läkemedel
- * en förälder eller nära anhörig som har eller har haft psykiska problem
- * bevittnat våld i hemmet

Vi träffas i grupp en gång per vecka 1,5 timma eller i individuella samtal. Vi vänder oss till dig som är mellan 4-21 år. Frälsningsarméns Familjecenter erbjuder även föräldraträffar och anhörigstöd.

Grundläggande tankar:

- * Att föräldrar är de mest betydelsefulla personerna i ett barns liv
- * Att barn är lojala mot sina föräldrar
- * Att föräldrar vill sina barns bästa
- * Att beroende, psykisk sjukdom och våld påverkar alla i familjen
- * Att alla i familjen har rätt att få hjälp för sin egen del
- * Att barn inte kan få föräldrar att sluta missbruka
- * Att det inte är barns fel att föräldrar missbrukar eller mår psykiskt dåligt
- * Att barn har rätt att vara barn och inte bli vuxna i förtid
- * Att kunskap och delad erfarenhet ger hopp
- * Att förändring är möjlig

Det är bra att gå i grupp därför att:

- * man möter andra i liknande situation och kan dela erfarenheter
- * man lär sig känna igen, acceptera och uttrycka egna känslor, tankar och frågor
- * man lär sig om alkohol, narkotika och tabletter och om hur beroende påverkar hela familjen
- * man lär sig om psykisk sjukdom och om hur det påverkar hela familjen
- * för dig som upplevt våld, hot och bråk i din familj är det bra att få prata med någon vuxen om det du varit med om

Hur går det till:

Vi träffar barn och tonåringar mellan 4-21 år. Grupperna är åldersindelade och vi träffas en gång/vecka 1,5 timma. Det finns två gruppleddare till varje grupp. Varje samling har ett speciellt tema som vi fördjupar oss i genom att använda oss av bild, rollspel, samtal, lek och en kort lektion. Exempel på teman är känslor, familj, beroende och psykisk sjukdom.³²

Ambitionerna med gruppverksamheten spänner alltså från att ge utökade kunskaper om problemområdena och hur de yttrar sig till insikter kring barnens och föräldrarnas roller samt olika sätt att hantera de problem som finns. Därtill har personalen förtydligat att varje grupp pågår under omkring femton mötestillfällen efter vilka deltagare kan påbörja en ny grupp vid ett senare tillfälle. Gruppen är inledningsvis öppen men stängs efter det tredje mötet. Efter 13 års ålder har deltagarna möjlighet att gå vidare till fortsättningsgruppen "Efterrätten". Deltagarna bestämmer själva utifrån sina behov i vilken utsträckning de deltar i denna och när de avslutar sin medverkan. I termer av stödgruppsformer är den förstnämnda grupptypen strukturerad som en "didaktisk grupp" medan "Efterrätten" är upplagd som en "experimentell grupp".

³² Frälsningsarméns hemsida för verksamheten Vårsol i Jönköping www.fralsningsarmen.se/varsol 2008-03-15. Kategorisidorna under rubriken "Frälsningsarméns familjecenter".

Metod

Aktstudien – antal deltagare och bortfallsredovisning

I samband med utvärderingen tillfrågades personalen inom verksamheten om kopior på de inskrivningsformulär och enkäter till barn respektive föräldrar som använts inom verksamheten. Före det att kopiorna överlämnades anonymiserades materialet av personalen så att namn och personuppgifter inte framgick för utvärderaren.

I tabell 2 redovisas det totala antalet individer utifrån aktmaterialet. En del personer har varit inskrivna flera gånger. Noteras bör att anonymiseringen av personuppgifter gör att siffrorna i tabellen möjligen kan avvika något från det verkliga antalet deltagare och antal gånger de deltagit i verksamheten. Siffrorna gäller samtliga grupper som avslutats under perioden september 2001 till juni 2007.

Tabell 2. Antal inskrivna individer vid Frälsningsarméns barngruppsverksamhet i Jönköping

Antal inskrivningar	Pojkar	Flickor	Totalt
1 ggr	35	55	90
2 ggr	6	11	17
3 ggr	0	5	5
4 ggr	0	1	1
5 ggr	0	1	1
Totalt antal individer	41	73	114

Tabell 3 illustrerar kanske tydligare arbetsbelastningen på enheten genom redovisning av totala antalet inskrivningar istället för det totala antalet enskilda individer.

Tabell 3. Antal inskrivningar vid Frälsningsarméns barngruppsverksamhet i Jönköping

Antal inskrivningar	Pojkar	Flickor	Totalt
	47	101	148

Svarsfrekvens på inskrivningsformulär, föräldraenkät och barnenkät är beräknat på de 114 individer som berörs av inskrivningsformulären.³³ Av barnen är 73 flickor och 41 pojkar. Som framgår i tabell 4 har enkäter från förälder inhämtats för 35 av de 114 individerna – en svarsfrekvens på 31 procent.³⁴ Enkäter från barn har inhämtats från 66 av de 114 deltagarna – en svarsfrekvens på 58 procent.

³³ Totalt 109 formulär där två behandlar 3 respektive 4 individer och övriga gäller enskilda individer.

³⁴ Det finns dock någon enstaka enkät som verkar gälla inte ett utan två barn som deltagit i gruppverksamheten. Därmed är det möjligt att svarsfrekvensen bör räknas upp med någon enstaka procent. Samtidigt medför gemensam enkät för flera barn vissa tolkningssvårigheter då enkätfrågorna är utformade för att gälla enskilda individer. I knappt hälften av enkäterna finns uppgift om vem som fyllt i enkäten. Det handlar främst om antingen mamma eller pappa men i två av fallen har den fyllts i av personer från familjehem, i ett fall av ”personal på barnhem” och i ett fall av ett syskon. I själva analysen har dock en enkät strukits då det inte innehåller några textsvar (procentandelarna för den interna svarsfrekvensen i föräldraenkäten är därmed beräknade utifrån totalt 34 svar istället för 35).

Tabell 4. Svarsfrekvens för enkäter vid Frälsningsarméns barngruppsverksamhet i Jönköping

	Föräldrar	Barn
Besvarade enkäter	35	66
Totalt antal individer (barn/ungdomar)	114	114
Svarsfrekvens	31%	58%

Det interna bortfallet för respektive fråga i inskrivningsformulär och enkäter redovisas i bilaga 4. Allmänt kan konstateras att en möjlig förklaring till det ibland stora interna bortfallet i besvarandet av frågor kan vara att föräldrar och barn/ungdomar valt att besvara de frågor de ansett varit relevanta och lämnat de övriga obesvarade.

Tilläggas kan att den del av inskrivningsformuläret som gäller *eventuell förekomst av våld* har tagits i bruk under andra halvåret 2005 enligt de inkomna uppgifterna. Detta förklarar att den delen besvarats i 30 av 114 fall. Gällande *eventuell psykisk sjukdom inom familjen* har den delen ifyllts i 61 av 114 fall och delen som avser *eventuella missbruksproblem* i 90 av 114 fall. En trolig förklaring till att endast ett av områdena besvarats är att stödet söktes gällande ett utav de tre områdena.³⁵

Aktstudien – analysmetod

För analys av svaren i de respektive enkäterna har svar givna av personer som varit inskrivna flera gånger slagits samman. Med andra ord beräknas analysen *per individ* och inte per inskrivningstillfälle/gruppdeltagande.³⁶

Inskrivningsformuläret och enkäten till barn respektive föräldrar innehåller enbart frågor utan färdiga svarsalternativ. Att inte använda på förhand givna svarsalternativ har bland annat fördelen att de tillåter enkätbesvararna att formulera sig på egen hand. Samtidigt kan det medföra vissa svårigheter i analysen av materialet. Utöver att metoden är tidskrävande ställs den som analyserar svaren inför fler avvägningsfrågor än vid analys av resultat utifrån fasta svarsalternativ. Kodningens tillförlitlighet (även kallat kodreliabilitet) – dvs. sorteringen av svar i olika kategorier i efterhand – kan vara svår att uppnå fullt ut. Hög reliabilitet innebär att två personer (eller för den del samma person vid två tillfällena) tolkar och kodar materialet på samma sätt. Utan fasta alternativ minskar möjligheterna till hög reliabilitet vilket gör att många förordrar användning av fasta svarsalternativ.³⁷

³⁵ Enligt uppgift från personalen har det ibland varit så att medverkan i grupp söktes för en typ av problem medan det sedan under verksamhetens gång visat sig att det funnits fler problemtyper kring barnen än vad som framkom vid inskrivningen.

³⁶ Möjligheten att göra en sådan analys försvåras om samma enkät används för flera personer. Detta har dock inte varit ett problem i detta fall då varken föräldrar eller barn inkommit med utvärderingar i de två fall då inskrivningsformulären använts för flera individer. Problemet har dock funnits i analysen av svaren från inskrivningsformulären. För att kunna beräkna resultaten per individ duplicerades svaren i de två inskrivningsformulären så att varje individ ur gruppen (3 respektive 4) fick "ett eget" formulär.

³⁷ Svenning, C. (2000). *Metodboken. Samhällsvetenskaplig metod och metodutveckling. Klassiska och nya metoder i IT-samhället*. Eslöv: Lorentz förlag, s 168–178.

För att öka läsvänligheten presenteras en sammanfattad överblick av resultaten i löptexten nedan medan svaren för respektive fråga redovisas i detalj i bilaga 4. I bilagan redovisas också intern svarsfrekvens, om särskilda svårigheter förekommit i analysen samt i vissa fall förslag till eventuella förändringar av formulären. För att analysera svaren i inskrivningsformulären och enkäterna har olika svarskategorier utformats i efterhand utifrån de svar som givits och i några fall utifrån kategorier som använts tidigare studier på området (vilket kan vara ett sätt att höja kodreliabiliteten). I linje med resonemanget om kodreliabilitet ovan bör läsaren vara medveten om att tillvägagångssättet medför många avvägningsfrågor då de olika svaren ska samlas upp i kategorier. De fördelningar i olika procentandelar som redovisas på respektive fråga bör mot bakgrund av det ses som ungefärliga fördelningar.

En annan tolkningssvårighet som kan lyftas fram är också att det är oklart i vilken mån inskrivningsformulären ifyllts av barn respektive föräldrar. Även tillvägagångssättet i hanteringen av enkäterna varierar. Dels verkar barnenkäterna ibland fyllts i under en gruppträff, ibland efteråt och i vissa fall har den istället skickats med hem för ifyllande, dels är det oklart i vilken mån de som fyllt i enkäterna garanterats anonymitet och i vilken mån föräldrar/personal bistått barnen med hjälp att fylla i enkäterna (vilket kan påverka vilka svar som ges). Det är svårt att bedöma i vilken mån sådana frågor påverkat innehållet i de svar som givits. Det kanske samtidigt finns skäl att påpeka att hantering av enkäter inte är en helt okomplicerad fråga.³⁸

Intervjustudien – etiska överväganden och tillvägagångssätt

Flera etiska principer har använts som grund både för urvalet av intervjupersoner och upplägg av intervjuerna.

En etisk princip kring potentiella konsekvenser som ibland benämns *fördelaktighet* handlar om att risker för intervjupersoner att lida skada av undersökningen ska minimeras och att potentiella skador ska vägas mot eventuella positiva konsekvenser för den intervjuade och den kunskap som kan utvinnas genom undersökningen. En annan vanlig etisk riktlinje är *informerat samtycke* vilket bland annat innebär att intervjupersonerna ges information om undersökningens syfte och upplägg.³⁹

De intervjuer som genomförts har skett med gruppdeltagare födda 1992 eller senare – dvs. personer som under 2008 fyller minst 16 år mot bakgrund av båda dessa etiska principer. De äldre deltagarna har troligen större förmåga att förstå intervjusituationen och dess syften än de yngre deltagarna vilket också minskar risken för eventuella negativa konsekvenser. Inledningsvis ombads personalen inom verksamheten att inhämta samtycke till medverkan i undersökningen bland ungdomar som genomgått en hel grupperiod samt var minst 16 år. I de fall ungdomarna varit under 18 år har även föräldrarnas samtycke inhämtats. Detta tillvägagångssätt har styrkan att brukarna blir kontaktade av en för dem bekant person och att samtycke därmed inhämtas av verksamheten för att lämna ut kontaktuppgifter till en utvärderande tredje part.

³⁸ Jfr. Lindstein, T. (2001). *Vändpunkten. Ur barnens och ungdomarnas perspektiv*. Göteborg: Förlagshuset Gothia AB. s. 59–63.

³⁹ Se Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur. s. 104–116.

Svagheten är att metoden öppnar upp för möjligheten att personalen påverkar urvalet av intervjupersoner – exempelvis genom att deltagare som kommer väl överens med personalen har en större benägenhet att tacka ja till medverkan. Det är svårt att utifrån materialet bedöma någon eventuell sådan snedvridande påverkan vilket är en osäkerhet som bör vägas in i tolkningen av resultaten. Även urvalskriteriet att de som intervjuats ska ha genomgått en hel grupperiod kan påverka resultatet, då exempelvis eventuella personer som har valt att avbryta medverkan kan ha en annan uppfattning om verksamhetens form och innehåll.

Efter att personalen inhämtat samtycke utifrån de aktuella urvalskriterierna överlämnades kontaktuppgifter till sammantaget 22 ungdomar. Ambitionen var inledningsvis att intervjua 15 ungdomar och ett slumpmässigt urval gjordes av de ungdomar som samtyckt till att delta i intervjuundersökningen. Dessa kontaktades via telefon där de informerades om intervjuens syfte och upplägg. I enlighet med principen om *frivillighet* påpekades samtidigt att deltagande i intervjuerna var helt frivilligt. I linje med principen om informerat samtycke tillfrågades ungdomarna därefter återigen om de kunde tänka sig att ställa upp på att bli intervjuade.

Intervjupersonerna fick själva välja att genomföra intervjun antingen i ett utav mötesrummen i Frälsningsarméns lokaler i Jönköping där gruppverksamheten bedrivs eller i ett grupprum på högskolebiblioteket i Jönköping som ligger tio minuters gångväg därifrån. Detta för att deltagarna själva skulle få välja den miljö som de kände sig som mest bekväma i. Huvuddelen av intervjupersonerna valde att genomföra intervjuerna i Frälsningsarméns lokaler.

Som grund för intervjuerna användes en intervjuguide⁴⁰ som konstruerats utifrån teoriavsnittet ovan. Ämnet för intervjuerna kan väcka en rad olika känslor hos de som intervjuas och i linje med principen om fördelaktighet och minimering av eventuella negativa konsekvenser sammanställdes en stencil med kontaktuppgifter till flera olika samtalskontakter i form av Frälsningsarméns personal, skolkuratorer samt socialtjänst och psykiatri. Vid avslut av intervjuerna tillfrågades intervjupersonerna om de ville ha denna lista och påpekande gjordes att de även var välkomna att kontakta undertecknad med frågor eller funderingar angående det som diskuterats under intervjun eller något annat.

Inledningsvis gjordes en provintervju med en av de som deltagit i gruppen för att se i vilken mån upplägget i intervjuguiden fungerade i intervjusituationen och några mindre modifieringar gjordes utifrån den intervjun. Den period som intervjuerna genomfördes under var från slutet av april till tredje veckan i juni 2008.

I något enstaka fall avböjde någon av de som kontaktades att medverka i undersökningen och någon var inte heller möjlig att nå genom de kontaktuppgifter personalen vid gruppverksamhetens bistått med. Därtill bokades tid för intervjuer med relativt många ungdomar utan att de sedan dök upp. I dessa fall kontaktades ungdomarna igen för att om möjligt boka en ny tid. Flera utav ungdomarna gick inte att nå efter att de uteblivit från intervjuerna. Utifrån frivillighetsprincipen avbröts försöken att få dem att boka en ny tid efter några påringningar eftersom uteblivandet kan tolkas som att de tackat ja men egentligen inte velat bli intervjuade.

⁴⁰ Se bilaga 1.

Sammanlagt kunde intervjuer genomföras med 11 ungdomar (provintervjun ej inräknad). Vid intervjutillfället var huvuddelen av de som intervjuades mellan 17 och 20 år, någon var yngre och några var äldre än så. Det är inte möjligt att utifrån undersökningen veta i vilken mån svaren från dessa individer skiljer sig från de som inte medverkat vid intervjuerna. Mot bakgrund av det bör resultaten från intervjuundersökningen ses som just de 11 ungdomarnas erfarenheter av gruppverksamheten. Noteras bör också att flera utav de intervjuade ungdomarna har deltagit i fortsättningsgruppen "Efterrätten" – något som endast en begränsad del av det totala antalet gruppdeltagare har gjort. Hur övriga deltagare upplevt verksamheten framkommer istället åtminstone delvis genom den enkät som riktats till barnen.

Vid intervjutillfället informerades ungdomarna återigen om syftet med intervjun och hur den var upplagd. Information gavs även om intervjuns disposition och *principer för anonymisering/konfidentialitet* genom att resultaten presenteras på gruppnivå och att det inte ska gå att härleda svar till enskilda individer. Därtill poängterades att ungdomarna själva avgör hur mycket de vill och inte vill berätta. Vidare tillfrågades deltagarna om de ville ha ett exemplar av rapporten när den var klar och det ville de flesta. Ungdomarna tillfrågades också om samtycke till inspelning av intervjun. Även om inspelning skedde fördes anteckningar under själva intervjun. En intervju dokumenterades utan inspelning utefter intervjupersonens önskemål. I de fall inspelning skedde gjordes utskrifter av intervjuerna för att därefter analyseras utifrån teoriavsnittet ovan. Nedan presenteras först resultaten från aktstudien i form av inskrivningsformulär och enkäter följt av resultaten från intervjustudien.

Aktstudien – inskrivningsformulär och enkäter

Inskrivningsformulär

Verksamhetens inskrivningsformulär⁴¹ innehåller bland annat information om problembild och förväntningar på verksamheten. Som påpekats ovan tillkom den del som berör eventuellt förekommande våld i familjen under 2005. Ett generellt mönster är att uppgifter i många fall lämnats kring *ett* utav de tre områdena psykisk sjukdom, missbruks- eller våldsproblematik och inte flera.

Gruppernas storlek och sammansättning

Undersökningsperiodens 33 grupper har rört barn till föräldrar med missbruksproblem (24 grupper) och barn till föräldrar med psykisk sjukdom (9 grupper).⁴²

Gruppernas storlek har varierat från 2 till 8 deltagare och medelstorleken har varit 4,5 deltagare. Åldersmässigt har deltagarna varit mellan 6 och 20 år. Grupperna har delvis varit åldersindelade. I några fall har deltagarna inom en grupp befunnit sig i ett större åldersspann såsom 6–11 år eller 9–14 vilket troligen har sin bakgrund i svårigheter att rekrytera tillräckligt många deltagare i samma ålder vid en given tidpunkt. I de flesta fall har det dock handlat om mindre åldersskillnader än så. Längden på grupperna har varierat mellan 2 till i ett fall 11 månader och medellängden har varit 5 månader.⁴³

Rekrytering av deltagare

En fråga i inskrivningsformuläret gäller hur deltagaren eller dennes föräldrar fått information om gruppverksamheten. Knappt en tredjedel har fått information om verksamheten genom socialtjänst och drygt en femtedel från skola genom främst skolsköterska eller kurator. Omkring en tiodel har fått information via familjemedlemmar och en tiondel från landstingsverksamheter såsom PIVA, BUSTER, BUP och BVC. Något mindre andelar har fått informationen från någon av Frälsningsarméns verksamheter eller kompisar. Därtill finns enskilda svar som pekar på att information om verksamheten inhämtats även på flera andra sätt. Sammantaget pekar detta på att rekrytering till grupperna sker genom en rad olika samhällsaktörer.

Förväntningar på verksamheten

Det verkar ha funnits flera typer av förväntningar på verksamheten. Det vanligaste svaret uppgavs av en fjärdedel och var att deltagandet skulle ge barnet möjlighet att träffa andra som i en liknande situation eller att barnet inte ska känna sig ensamt om problemen. En tiodel lyfte fram att deltagandet skulle ge tillfälle att prata ut och en tiondel svarade relativt ospecificerat att deltagande skulle innebära någon form av positiv utveckling. Något mindre andelar lyfte exempelvis fram uttryckande av känslor, att barnen skulle lära sig att hantera problemen eller ge ett bättre mående.

⁴¹ Se bilaga 2.

⁴² Se bilaga 3.

⁴³ Se bilaga 4 för en mer detaljerad redovisning där också det interna svarsbortfallet anges för respektive fråga.

Omkring två femtedelar av svaren är svåra att samla i avgränsade kategorier eftersom de innehåller olika kombinationer av förväntningar och att de i något fall är svårtolkade. Även bland dessa var ett vanligt svar att deltagandet kan ge tillfälle att träffa andra i samma situation. En del svar innehåller förväntningar om att barnet ska få ett starkt självförtroende och/eller ska känna större trygghet – ibland i kombination med att barnen därmed ska våga prata mer öppet om problemen. I några fall nämns förväntningar om ökade kunskaper kring antingen psykisk sjukdom eller missbruk. Det förekommer också resonemang om att deltagandet skulle kunna få barnen att inte ha skuld känslor över föräldrarnas problem. Förväntningarna varierar med andra ord och kan i olika grad kopplas till de olika syften som anges för verksamheten vid barngrupperna vid Frälsningsarmén i Jönköping.

Föräldrarnas problembild och stöd familjen erhållit

Genom inskrivningsformulären går det även att få en inblick i vilka problembilder som funnits bland föräldrarna till de deltagande barnen och vilket eventuellt ytterligare stöd familjen fått.

Missbruksproblematik

Angående vem eller vilka i familjen som dricker för mycket eller använder narkotika/tabletter uppgav knappt hälften pappa eller styvpappa och drygt en femtedel mamma. Därtill uppgav en något mindre del flera familjemedlemmar (oftast mamma och pappa) och i något fall handlade det om syskon. Några konstaterade också att det inte fanns några sådana problem för tillfället. Drygt en fjärdedel specificerade om det handlade om missbruk av alkohol eller droger. Av de som uppgav hur det märks svarade de flesta att det handlar om olika former av beteendeförändringar såsom ökad trötthet, pigghet eller aggressivitet. Tidsangivelserna kring hur länge missbruket upplevts som ett problem varierar från de som inte alls upplevt sådana problem (där gruppdeltagande troligen skett av andra skäl) till de som upplevt problemen under hela sin uppväxt.

Inskrivningsformulären innehåller också frågor kring hjälp som familjen sökt och erhållit och om de har någon behandlingskontakt idag. Dessa frågor har ställts tillsammans, en del har endast svarat på den ena av de två frågorna. Ett särskiljande av frågorna vore kanske att föredra – inte minst mot bakgrund av att Socialstyrelsen lyft fram vikten av att föräldrar genomgår behandling parallellt med att barn deltar i en grupp.⁴⁴ Att svaren gäller två frågor gör det också omöjligt att uttolka vilken fråga flera av svaren avser. Det som går att konstatera är att flera föräldrar genomgått någon form av behandling eller varit på behandlingshem någon gång. Olika former av stöd från socialtjänsten förekommer också såsom socialtjänsten allmänt, familjerätten, Junepolkliniken och Slottsgruppen. I något fall nämns medlemskap i Länkarna, stöd från LP, kuratorer eller psykologer. Flera konstaterar att de inte har hjälp från någon annan verksamhet och ytterligare några påtalar att föräldern inte vill ha hjälp.

En ytterligare fråga rör annan hjälp som förekommit i familjen. Även här går det utifrån svaren att fundera på om det eventuellt skulle vara önskvärt med en precisering av frågan till att exempelvis gälla hjälp som familjen har för tillfället. Av de som besvarade frågan uppgav en femtedel att de inte haft någon annan hjälp. Ungefär lika

⁴⁴ Socialstyrelsen (2007). *Gravida kvinnor med missbruk och barn som lever i familjer med missbruksproblem. Avrapportering av regeringsuppdrag*. Stockholm: Socialstyrelsen. s. 41.

många nämnde socialtjänsten eller någon verksamhet de bedriver. En något mindre grupp lyfte fram hjälp från Frälsningsarmén och några få lyfte fram stöd från släkten. Därtill fanns några som uppgav sig ha stöd från flera aktörer såsom behandlingshem, socialförvaltning, familjehem, familjepedagog, skolpsykolog/-kurator, barnpsykolog, kontaktfamilj, och AA/AN.

Psykisk sjukdom

Knappt hälften av de som uppgivit vem eller vilka i familjen som har en psykisk sjukdom eller allvarliga psykiska problem har uppgivit mamma, en femtedel pappa eller styvpappa och en femtedel att det handlat om flera familjemedlemmar (oftast mamma och pappa). Därutöver har några beskrivit vilka typer av problem det handlat om. Angående hur länge problemen pågått sträcker sig svaren mellan mindre än ett år till hela uppväxten eller perioder uppåt tjugo, trettio år. Några uppger att de inte märker av den psykiska sjukdomen medan de flesta som besvarat frågan lyfter fram att det märks genom olika känslotillstånd såsom aggressivitet, trötthet, humörsvängningar eller nerstämdhet.

Svaren kring stöd som familjen erhållit och om det finns behandlingskontakt idag är till viss del svåra att uttolka då det inte alltid är uppenbart vilken utav dessa två frågor som svaren avser. Flera olika stödformer nämns såsom samtalsterapi, medicinering, olika former av behandling, kontakt med psykolog eller psykmottagning, hjälp från socialtjänst, vissa stödgrupper samt i något fall släkten. Angående annan hjälp som förekommit i familjen nämns bland annat hjälp från enskilda personer, att föräldrarna hjälper varandra, någon form av boendestöd, stöd från kontaktfamilj, medicin eller stöd från vården. I en del fall konstateras att ingen övrig hjälp förekommit.

Våldsproblematik

Som nämnts togs formulären som gäller våld i bruk under hösten 2005 vilket till stor del bör förklara den ännu något låga svarsfrekvensen vad gäller dessa frågor. Svaren på frågan om vem/ vilka som utövar våld mot vem/vilka i familjen visar att det handlat om lika former av våld. Skildringarna spänner från våld/misshandel till beskrivningar såsom ”puttar”, ”bråkar”, ”slås” och hot om våld. Huvudsakligen rör det sig om fäder som antingen utövar eller hotar olika familjemedlemmar med våld. Hur det märks uppges bland annat vara genom olika former av våld eller hot om våld såsom skrik, bråk och olika former av fysiskt våld. Svaren om hur länge det varit så tyder på att det finns en spridning mellan ”några veckor” upp till flera år samtidigt som det i vissa fall rör sig om vaga tidsangivelser. Frågorna om vilken hjälp/skydd familjen sökt och erhållit samt eventuell övrig hjälp som förekommit har besvarats av få individer. Några uppgav att de inte fått någon hjälp tidigare medan de övriga nämner exempelvis stöd från polis, socialtjänst, kvinnofridsrådgivningen, kvinnojour, Frälsningsarmén och grannar.

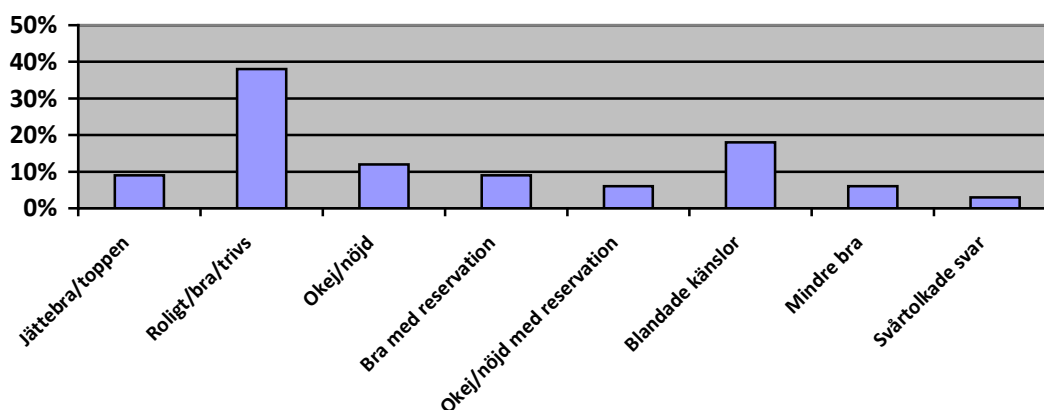
Enkät till föräldrar

Den redan nämnda låga svarsfrekvensen i föräldraenkäten tillsammans med det i vissa fall betydande interna bortfallet på respektive fråga gör att svaren bör tolkas med försiktighet. Det är oklart i vilken mån de synpunkter som framkommer här skiljer sig åt från övriga föräldrars erfarenheter av verksamheten.⁴⁵

Föräldrarnas intryck av verksamhetens påverkan på deras barn

De flesta frågorna till föräldrarna rör i vilken mån de uppfattat att verksamheten påverkat barnet. Svaren på frågan vad föräldrarna tror att barnen tycker om att gå i grupp går att sortera i kategorier som spänner från jättebra till mindre bra. Bland det positiva som nämns i svaren finns bland annat att det nog varit bra för barnen att träffa andra som befinner sig i en liknande situation och att barnet känt trygghet i gruppen. Några föräldrar lyfte fram blandade känslor hos barnen att de vissa gånger har tyckt att det varit roligt medan det varit jobbigt ibland såsom vid första träffen. De som svarat mindre bra har lyft fram att barnet inte tyckt om att gå på träffarna och att barnet haft svårt att öppna sig i grupp.

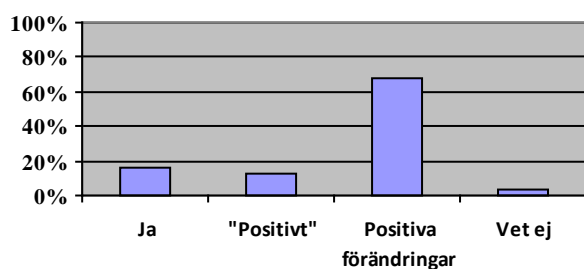
Figur 1. Vad föräldrarna tror att deras barn tycker om att gå i grupp

Frågan om barnet brukar berätta om något speciellt från gruppen har av en femtedel besvarats nekande och av en femtedel med inte så mycket. I det senare fallet har några lyft fram att barnen i princip haft tystnadsplikt och någon förälder påpekar att denne skulle vilja veta lite mer om vad de gjort i gruppen. Omkring en femtedel har lyft fram enskilda teman eller aktiviteter såsom rollspel eller besök från gäster. Därtill har omkring en tredjedel givit allmänna svar om att barnet exempelvis berättat om lekar eller bråk med någon annan deltagare. Sedan finns någon som påpekat att denne inte upplevt ha så mycket gemensamt med övriga deltagare och någon som känt igen sig i vissa av de situationer som beskrivits på träffarna.

⁴⁵ Se bilaga 4 för en mer detaljerad redovisning där också det interna svarsbortfallet anges för respektive fråga.

Figur 2. Om föräldrarna tror att gruppsamheten påverkat deras barn på något sätt

På frågan om föräldrarna tror att verksamheten påverkat barnet på något sätt har en stor del lyft fram olika former av positiva förändringar som de märkt hos barnen. Några lyfter fram bättre insikt eller perspektiv på problemen och andra att barnen blivit lugnare. Några konstaterar

att barnet fått ökad självkänsla, inte känner sig ensam om problemet, att det lärt sig att dra egna gränser och bestämma själv/säga ifrån eller att barnet blivit bättre på att prata om problemen. Några har mer kortfattat svarat ja eller positiva förändringar.

Större delen av föräldrarna har lyft fram någon typ av positiv beteendeförändring angående frågan om denne märker någon skillnad sedan gruppen startade på hur barnet är hemma, i skolan eller med kamraterna. Bland svaren finns bland annat ökad öppenhet gällande problemen och att barnet vågar visa känslor. Därutöver nämner någon enstaka person ökade kunskaper om missbruk medan övriga svarat att de inte märkt några sådana skillnader.

En närliggande fråga rör om barnets förmåga att uttrycka känslor och tankar förändrats sedan gruppen startade. Sju tiondelar lyfter fram någon typ av förändringar som exempelvis handlar om större förmåga att visa olika känslor. Omkring en tiondel uppger att de märkt viss skillnad men att vissa svårigheter kvarstår och knappt två tiondelar konstaterar att de inte märkt sådana förändringar.

Specifika frågor ställdes också kring om barnet gör på ett annorlunda sätt när denne blir arg, glad, ledsen respektive rädd. Gällande arghet och gladhet uppgav omkring hälften att de inte märkt några förändringar. I det förstnämnda avseendet upplevde omkring hälften olika förändringar och i det sistnämnda fallet lyfte en tredjedel fram någon förändring. Gällande ledsenhet uppgav en större andel – knappt sex tiondelar – att de upplevt någon typ av förändring såsom ökad förmåga att prata om varför de är ledsna eller att de fått lättare för att gråta. Gällande rädsla lyfte omkring en tredjedel fram någon förändring såsom att barnet kände ökad trygghet eller att barnet hade lättare för att visa denna känsla nu. Sammanfattningsvis pekar flera av de föräldrar som besvarat enkäten på positiva erfarenheter bland barnen av att gå i grupp samtidigt som vissa svårigheter framkommer. Återigen kan också finnas skäl att betona den låga svarsfrekvensen och att endast en mindre del av föräldrarna besvarat enkäten.

Föräldrarnas bedömningar av verksamhetens form och innehåll

Några frågor rör i högre grad föräldrarnas syn på verksamheten. På frågan om föräldrarna skulle vilja ha mer kunskap eller information om något uppgav hälften av de som besvarade frågan att de inte var i behov av detta. Flera lyfte även fram att de fått bra eller mycket information. Knappt två femtedelar önskade mer information exempelvis om vilka frågor som diskuteras med barnen. Övriga svar var svårtolkade. Det stora flertalet föräldrar upplever att det har varit ett lagom antal gruppträffar medan någon enstaka påpekat att det varit för få och någon att det varit för många.

På frågan om förbättringsförslag konstaterade omkring en tredjedel att verksamheten inte behöver förändras och knappt två femtedelar svarade vet ej. Något mindre än hälften lyfte fram någon form av förbättringsförslag. Bland förslagen fanns efterfrågan på mer anpassad grupp sammansättning (dock utan specificering i vilket avseende anpassningen skulle ske), att barnen fick träffa personer i samma ålder, att föräldrar ges möjlighet att delta på någon träff, att gruppverksamhet kunde kombineras med enskilda samtal samt att särande på pojkar och flickor i olika grupper kunde motverka den støjighet som noterats någon gång. Vidare föreslog någon förälder att syskon kunde gått i olika grupper medan någon annan tvärtom föreslog enskilda syskongrupper under åtminstone en period.

Av de som noterade något under övrigt gav en stor del positiva omdömen kring verksamheten. Flera av dessa konstaterade att gruppverksamheten gjort skillnad för barnet eller uttryckte tacksamhet för att det finns sådan typ av verksamhet. Utöver dessa konstaterade någon att det hade varit bra med någon mer deltagare i den grupp barnet deltagit i.

Enkät till barn

Den enkät som riktats till barnen har besvarats av 66 av 114 individer. Även gällande denna enkät finns alltså skäl att beakta svarsfrekvensen i tolkningen av resultaten.⁴⁶ Vissa barn har besvarat flera enkäter och i de få fall svaren skilt sig åt mellan olika svarstillfällen har det senast givna svaret varit det som har räknats in i analysen.

Rekrytering av deltagare

Precis som i inskrivningsformuläret innehåller enkäten till barnen frågor kring rekrytering. Något mindre än hälften svarade att de fick reda på att gruppen fanns genom någon familjemedlem (huvudsakligen föräldrar). En tiondel uppgav socialtjänst och en något större andel att de fått information genom skolan. En något mindre andel lyfte istället fram landstingsverksamheter såsom BUP och Buster. I några fall uppges föräldrar tillsammans med socialtjänst eller representant för någon landstingsverksamhet informerat om verksamheten. Därtill var några svar svårtolkade och vissa ytterligare verksamheter omnämns såsom barnhem och Frälsningsarmén.

Sammanfattningsvis pekar även enkäten till barnen på att de fått kännedom om verksamheten på en rad olika sätt. En skillnad mot vad som anges i inskrivningsformulären är att en större andel av barnen uppger att de fått information om verksamheten genom familjemedlemmar.

Den vanligaste anledning som anges till att deltagaren började i gruppen var att de själva ville det, vilket i många fall uttrycks i kortare ordalag som att det verkade bra eller roligt och i några fall att de ville veta mer om föräldrarnas problem eller träffa andra som befinner sig i en liknande situation. Därutöver var det en handfull barn som uppgav att det istället varit föräldrarna som velat att de ska börja. I några fall konstateras mer tydligt att barnen känt sig tvingade att börja i gruppen.

⁴⁶ Se bilaga 4 för en mer detaljerad redovisning där också det interna svarsbortfallet anges för respektive fråga.

Lärdomar

Några av enkätfrågorna rör i vilken mån deltagarna har lärt sig något av att delta i verksamheten. På den allmänna frågan om de lärt sig något nytt lyfte fyra femtedelar fram lärdomar som kan brytas ner i några underkategorier. I ovan nämnda studie av Lindstein pekar han på att de barn som studerats vid Ersta Vändpunkten uppgav mycket olikartade svar på frågan om vad de lärt sig. Lindstein sorterade svaren i grupperna "direkta kunskaper", "insikter" och "nya handlingsstrategier". Den kategoriseringen kan användas även i denna studie. Dock är det i vissa fall svårt att dra gränser mellan insikter och direkta kunskaper samtidigt som några barn också givit svar som ansluter till flera utav de tre kategorierna.

Omkring en fjärdedel lyfte fram "direkta kunskaper" såsom att de lärt sig mer om alkohol, sjukdomar eller varför föräldern dricker. En lika stor grupp lyfte istället fram "insikter" och två vanligt förekommande svar var dels insikten att det finns andra personer i samma situation, dels att problemen inte är barnets fel. En något mindre grupp har givit svar som kan hänföras till kategorin "nya handlingsstrategier". I flera fall rörde det sig om att våga vissa känslor eller berätta för någon vuxen om problemen. I några fall handlade svaren istället om att barnet inte ska dricka eller ta droger när de själva blir vuxna. Därutöver var det en del som uppgav svar som anslöt till flera kategorier. Av den återstående femtedel av svar som inte kunde knytas till kategorierna svarade några vet ej eller inget, medan många gav korta svar som exempelvis "mycket" eller att de lärt känna ledarna.

En mer konkret fråga ställdes om vad deltagaren lärt sig om alkohol, droger, tabletter och beroende eller psykisk sjukdom/psykiska problem. Det vanligaste svaret på frågan var någon form av "direkta kunskaper" såsom vilken påverkan alkohol och droger kan ha och kunskaper om namn på olika droger och sjukdomar. En del uppgav också mer allmänt jakande svar utan att precisera vad de lärt sig. En något mindre andel lyfte istället fram "insikter" – exempelvis att de själva inte är orsak till problemen, medan en något större andel lyfte fram både "direkta kunskaper" och "insikter". I några fall uppgavs både "insikter" och "nya handlingsstrategier". Det fanns också de som uppgav att de inte lärt sig något nytt om de områden som nämns i frågan.

En fråga som rör insikter och handlingsstrategier är om tiden i gruppen påverkat deltagaren att göra eller tänka något annorlunda. Omkring en fjärdedel svarade nej på frågan och en fjärdedel uppgav att det påverkat dem utan att precisera svaret i någon högre utsträckning – större delen av dessa svarade endast ja och en mindre del lite eller ibland. De knappt hälften som svarat ja och preciserat sitt svar lyfte antingen fram "insikter" eller "nya handlingsstrategier". Knappt hälften beskrev insikter såsom att de inte längre ser sig själva som orsak till föräldrarnas problem, att de reflekterat mer över sin uppväxt eller att de har mer förståelse av hur beroende fungerar. Drygt hälften lyfte tydligare fram förändrat beteende eller handlingsstrategier – i flera fall att de i högre grad kan prata om problemen.

Sammanfattningsvis pekar frågorna om lärdomar på olika erfarenheter bland ungdomarna – en del lyfter fram direkta kunskaper, andra insikter och några nya handlingsstrategier. En del har också konstaterat lärdomar inom flera utav dessa områden. Det finns med andra ord stora variationer i vad varje individ anser sig ha lärt sig av att delta i gruppen och det finns också några exempel på barn som inte anser sig ha lärt sig något nytt av att delta i verksamheten.

Bedömning av verksamhetens form och innehåll

Några enkätfrågor handlade mer uttryckligen om deltagarnas bedömningar av verksamhetens form och innehåll. I viss mån ansluter dock även dessa frågor till barnens eventuella lärdomar från att delta i verksamheten.

Svaren på frågan om vad som varit mest givande för deltagaren av det de gjort och talat om i gruppen varierade i hög grad. Några lyfte fram kunskaper/insikter, andra särskilda teman och ytterligare en grupp att det varit värdefullt att få prata ut eller dela erfarenheter med andra. Några svarade också i mer allmänna ordalag såsom "allt" eller "det mesta" utan att precisera vad och varför de olika inslagen i gruppen varit givande. En mer konkret fråga gällde om deltagaren tyckt att något utav de teman som funnits vid gruppstillfällena varit bra. Svaren pekar på en variation mellan barnen gällande vilka teman de uppskattat och flera har också uppgivit flera olika teman.

Två mer allmänt ställda frågor var vad deltagarna tyckt har varit roligt respektive jobbigt med gruppen. Angående det förstnämnda har en stor andel betonat gemenskapen. Utöver det har några svarat allmänt att allt eller det mesta har varit roligt medan några istället har lyft fram särskilda inslag i verksamheten såsom vissa teman. På den motsatta frågan, om vad som varit jobbigt med gruppen svarade drygt hälften att inget varit jobbigt. En del lyfte på olika sätt fram bristande ordning i gruppen såsom bråk eller bristfällig närvaro från deltagares sida. Därtill uppgav en del att de upplevt att det varit jobbigt att prata om vissa saker i gruppen och några att det varit jobbigt med igenkänning i andras berättelser.

Det ställdes också en fråga om deltagarna känt att de har kunnat prata om saker som oroat dem och en stor del svarade ja på den frågan. Några uppgav svar som kan tolkas som att de känt detta med vissa begränsningar. Någon konstaterar att det var svårt i början medan andra på olika sätt uttrycker att de inte känt att de kunnat prata om riktigt allt. Några enstaka individer svarade istället nej på frågan och någon av dem beskrev sig inte vilja prata om problemen. På frågan om det funnits saker som deltagaren inte har kunnat prata om i gruppen och vad som i så fall varit orsaken till det svarade knappt två tredjedelar nej. Omkring en femtedel lyfte i relativt tydliga ordalag fram att de inte kunnat prata om allt. Orsakerna som angivits varierar från att de inte velat berätta vissa saker eftersom deras syskon också deltagit i gruppen, att de velat behålla vissa saker för sig själva till någon som inte fullt ut litat på att övriga deltagare inte ska sprida informationen vidare.

I vilken mån de upplevt att antalet träffar varit lagom uppgav det stora flertalet att så var fallet. En del ansåg dock att det varit för få träffar och en något mindre andel att det istället varit för många träffar. Resultatet kan tolkas som att det finns något olika behov bland deltagarna men att en gång i veckan passat de flesta barnen relativt väl.

Angående förslag på hur verksamheten kan bli bättre svarade omkring en fjärdedel att verksamheten antingen var bra som den var eller att den inte kan bli bättre och knappt en tredjedel svarade nej utan att motivera svaret. Därtill svarade en del "vet ej". Knappt en femtedel gav förbättringsförslag vad gäller verksamhetens form såsom bättre ordning bland deltagarna på gruppträffarna och högre närvaro bland de som deltar. Någon tyckte att alla deltagare ska sitta med och prata så att ingen håller på med något annat medan vissa personer pratar. Några efterlyste längre möten och någon föreslog andra inslag i verksamheten såsom bowling. En något mindre grupp

gav istället förbättringsförslag gällande verksamhetens innehåll. Några av dem efterlyste mer ”prat” medan en person önskade mindre ”prat”. Någon vill ha mer information om alkohol, någon annan fler filmvisningar och en tredje föreslog att teman kunde användas i högre utsträckning.

På frågan om det var något som inte tagits upp i gruppen som deltagaren ville prata med personalen om uppgav det stora flertalet att så inte var fallet. Några personer lyfte fram något specifikt såsom ytterligare något möte, någon ville veta mer om droger och i några fall handlade svaren om problem inom familjen. Omkring hälften av deltagarna fyllde i något i fältet för övrigt. Drygt en tredjedel svarade nej, inget eller något liknande och knappt en tredjedel använde utrymmet till att på något sätt tacka personalen. Utöver det lyfte omkring en fjärdedel fram frågor som på olika sätt berörde verksamheten. Bland dessa påtalade någon att det var viktigt att verksamheten får finnas kvar, någon annan att det varit skönt att få komma till gruppen, en tredje att denne känt förtroende för ledarna.

Intervjustudien – ungdomars berättelser om verksamheten

De 11 deltagare – 3 pojkar och 8 flickor – som intervjuats var vid intervjutillfället huvudsakligen mellan 17 och 20 år medan någon var yngre och några var äldre. Omkring hälften hade avslutat sin medverkan i grupperna helt medan övriga fortsatt inom verksamheten i de fortsättningsgrupper som gått under namnet ”Efterrätten”. Alla hade dock gemensamt att de avslutat åtminstone en grupperiod. Några hade deltagit under en termin medan flera deltagit i verksamheten under en längre tid. Flera hade också fortfarande någon form av stöd från verksamheten. Omkring två tredjedelar hade deltagit i grupper som rörde missbruk och någon i grupp gällande psykisk sjukdom. Därtill uppgav tre personer att grupperna handlat om båda dessa områden.

Anledningar till deltagande och förväntningar på verksamheten

Ungdomarnas resonemang kring hur de fick reda på att gruppen fanns och anledningarna till att de började går i linje med resultaten från barnenkäten. Företrädare för flera olika verksamheter nämns som tipsare om grupperna såsom socialsekreterare, skolkurator, skolsköterska, psykolog och personal inom landstinget. I några fall har det handlat om att syskon tidigare deltagit i gruppen.

Flera av ungdomarna lyfter fram missbruk eller psykisk sjukdom inom familjen som anledning till att de började i gruppen. Några påpekade istället att de själva tyckte att det skulle vara bra att träffa andra personer som befinner sig i en liknande situation eller att få någon utomstående att prata med. Någon beskriver att en pjäs på det aktuella temat gjort att behovet av att prata med någon upplevdes extra stort. Några beskriver sig själva ha velat börja medan en del konstaterar att det varit viktigt att få hjälp med att ta det första steget att söka hjälp. Den typen av stöd beskrivs av flera ha givits av de som tipsat om verksamheten. Någon enstaka konstaterar att det främst varit föräldern som velat att de ska börja i gruppen medan andra beskriver att det skett i samråd mellan dem själva och exempelvis förälder eller kurator.

Flera utav ungdomarna beskriver att verksamheten när de väl börjat motsvarat eller överträffat deras förväntningar. Bland förväntningarna nämns bland annat att få prata med någon i samma situation och att lära sig vissa kunskaper kring de aktuella problemen. Några hade också svårt att dra sig till minnes vilka föreställningar de hade innan de började och i flera fall hade det också gått flera år mellan de började i gruppen första gången och intervjutillfället. Enstaka deltagare konstaterar att deras föreställningar om verksamheten skilde sig ifrån hur det verkligen var när de väl börjat i gruppen. Någon beskriver att det varit roligare än väntat eftersom det inte bara handlade om att sitta och prata i grupp utan att det även var andra aktiviteter såsom att titta på film eller arbete med olika stenciler. Någon annan beskriver det som att denne trodde att ”det skulle vara massa ’psykfall’ som sitter i grupp och tittar på varandra typ, men det var det ju inte sen, det är ju jättetrevligt och man sitter här och man pratar och dricker kaffe och fikar”. En tredje konstaterade att:

Jag trodde att jag skulle sitta där helt själv, att det bara var jag som hade problemet. Sen kommer man dit och då träffar man människor som har precis samma problem och då känner man sig inte ensam och det var jätteskönt, för det finns så många människor som tror dom är ensamma [om detta].

Verksamhetens syfte, organisering och innehåll

Flera utav deltagarnas beskrivningar av verksamhetens syfte handlar på olika sätt om att gruppen ska ge möjligheten att träffa andra personer med liknande problem. Flera lyfter också fram att gruppen visar att man inte är ensam om problemen. En del nämner även några mer konkreta kunskaper som grupperna förmedlar. Någon konstaterar dels att gruppen gör att man inte sitter och känner att "det är bara jag som har det så här", dels att man får höra hur andra deltagare hanterar olika problem. Några lyfter fram att verksamheten lär ut att problemen inte är barnens fel, andra att deltagarna får ett tillfälle att prata ut. Med andra ord betonar deltagarna skilda aspekter av gruppverksamheten som i flera fall anknyter till de fördelar att gå i grupp som Frälsningsarmén själva lyfter fram.

I termer av de stödgruppsformer som beskrivits ovan pekar deltagarnas beskrivningar av ledarnas roll på att grupperna i högre utsträckning haft upplägget som "experimentell grupp" än som "didaktisk grupp" – detta i betydelsen att grupperna ofta bedrivits genom relativt fria samtal gruppmedlemmarna emellan där ledaren inte intar en så styrande roll genom exempelvis introduktion av olika övningar. Nedan återges några sådana beskrivningar på ledarnas roll.

Nästan som en som är med i gruppen skulle man nästan kunna säga, jag ser inte dom som någon sorts ledare eller så, jag tycker att dom är som en i gruppen.

Mer bara för att vara där, alltså inte pressa fram grejer ur oss utan de var mer bara i bakgrunden och satt där, kanske gav ledande frågor eller, ja, det var mest vi som skötte samtalen eller så.

Ja, dom, dom liksom satt och lyssnade och så liksom, kanske kom med kommentarer så ibland i, så [...] man fick liksom säga vad som hade hänt under veckan [...] så jag tror inte det var så specificerat så, man fick egentligen berätta vad man ville om det inte hade hänt nåt speciellt så fick man berätta annat kul som hade hänt eller nåt sånt.

Detta upplägg verkar ha uppskattats av de flesta av de som intervjuats. Samtidigt uttrycker någon att ledarna kanske har varit väl tillbakadragna ibland och låtit deltagarna ta över diskussionen. Vidare att ledarna kanske inte alltid vetat vad de ska svara på olika frågor – dock med tillägget att ledarna ändå varit bra. Tilläggas bör kanske att de som intervjuats tillhör de äldre deltagarna och att ledarna möjligen intar en annan roll i grupper för yngre barn.

Vissa deltagare lyfter också fram de mer undervisande inslagen i verksamheten. Någon konstaterar att ledarna sätter igång samtalen och att de alltid finns till hands som ett stöd och att det även går att prata enskilt med dem om det är saker som man inte vill diskutera inför de andra deltagarna. Några lyfter också fram att ledarna varit bra och stöttande exempelvis genom att de lyssnat, varit positiva gett förslag på hur man kan göra i olika situationer och att de framstått som väldigt insatta.

Organiseringsmässigt verkar det åtminstone i vissa grupper ha varit möjligt för ytterligare personer att ansluta till gruppen efter det att verksamheten har inletts – sk. "öppna" grupper. Möjligen har detta i ökad utsträckning gällt de fortsättningsgrupper som gått under benämningen "Efterrätten". Samtidigt är det svårt som utomstående att se i vilken mån innehållet i de första grupperna och "Efterrätten" skilt sig åt. Några deltagare beskriver det som att de i högre utsträckning suttit och samtalat i den sistnämnda typen av grupp medan någon konstaterar att det inte varit någon skillnad

och att det varit lika stor variation i aktiviteter både i den första gruppen och ”Efterrätten”. Någon annan har upplevt det som att den första gruppen i högre utsträckning innehöll genomgångar av exempelvis olika situationer som kan uppstå i hemmet medan ”Efterrätten” mer handlade om att umgås. Det finns de som beskriver att flera deltagare både anslutit och slutat under den tid de deltagit i verksamheten. I något fall har det upplevts problematiskt att gruppen vuxit under tidens gång vilket gjort att utrymmet för varje deltagare att prata begränsats. Angående gruppsammansättningen betonar någon också att det varit bra att det i dennes grupp varit en åldersblandning som gjort att de äldre kunnat stödja de yngre.

I deltagarnas beskrivningar av vad de gjort nämner huvuddelen både gruppdiskussion och andra inslag. Exempelvis beskriver någon hur de fikar och pratat om vardagliga saker, haft samtal i ring, kollat på film och lyssnat till föreläsningar om sådant som ”alkoholismprocessen”. Någon annan konstaterar att de mest suttit och pratat men att de även haft besök från någon nykter alkoholist vid sidan av olika aktiviteter som att titta på film och ”klippa och klistra”. Flera lyfter också fram hur de suttit i ring och ”gått en runda” där alla deltagare får berätta om veckan som varit. Någon betonar också att det varit bra att de gjort många olika saker såsom utflykter till någon ledares sommarstuga ”för att sitta i ett litet rum och prata varenda gång kan bli lite jobbigt”.

På frågan om vad som varit viktigast för deltagaren själv av det de har gjort i gruppen uppger drygt hälften delande av erfarenheter med varandra eller att gruppen varit ett tillfälle att få prata ut. Ungdomarna uttrycker detta på något olika sätt.

[...] just att det fanns personer som hade det likadant [...] i vanliga fall med kompisar och sånt [...] dom flesta vet inte hur det är [...] när man kommer hit så hade alla samma problem [...] man blir såhär mer förstådd liksom.

[...] att träffas och prata och ha lite roligt, det var ungefär det vi gjorde en gång i veckan [...] man fick ur sig lite, vad man tyckte och tänkte och sen fick höra vad andra tänkte och tyckte.

Att kunna prata [...] om sånt som händer i ens liv, det som händer varje dag.

Prata och även lyssna på hur andra har det. Då vet man att det finns fler i samma situation och att det är vanligt [...] jag skulle velat att det var mer av att dela erfarenheter, det var mest i början av träffen varje vecka som man gjorde det. Samtidigt kanske det beror lite på ålder om man ska ha mer eller mindre prat kanske. Vi i gruppen var omkring 16 år, alla kanske inte vill det men jag ville ha mer prat för jag tycker att det är nyttigt att höra hur andra har det, men det kanske är svårt för vissa att prata.

Ytterligare någon nämner att denne med stigande ålder uppskattat diskussionerna mellan deltagarna och den gemenskap som uppstått där alltmer – samtalsgruppen fyller då en viktigare funktion än att ”sitta och bli lärd att det inte är ditt fel”. Denna person beskriver också att det funnits bra frihet i gruppen och att om man kan välja att endast lyssna om man inte vill prata. Någon annan lyfter fram den gemenskap denne upplevt med några utav deltagarna i dennes grupp. Därutöver är det några deltagare som nämner flera saker. Någon konstaterar att det varit viktigt att få prata av sig och att man kunnat välja att inte prata om man inte velat det, samt att det varit bra med gäster som pratat om hur de hanterat sina problem. Någon annan har upplevt att allt har varit viktigt genom blandningen av gruppsamtal och lekar så att man får ett tillfälle att tänka på annat. En tredje uttrycker sig i mer allmänna ordalag att det viktigaste varit att man alltid fått stöd i gruppen. En fjärde lyfter istället fram att den information som givits inom verksamheten varit det viktigaste.

[...] alltså all fakta kring det, för man kunde inte så mycket fakta just allmänt så utan det var bara om den föräldern som man levde med, så jag visste ju hur min pappa var men jag visste inte hur andra var [...] liksom man vet att man inte är själv, att dom man minst anar, dom kan vara missbrukare, ja all den här grundläggande informationen man fick om det

Sammantaget lyfter flera deltagare fram diskussionsinslagen samtidigt som några också poängterar vikten av att inte endast diskutera. Några aktualiserar också frågan att deltagarnas uppskattning av olika inslag i verksamheten kan variera med stigande ålder och att diskussionerna kan upplevas som en allt viktigare del ju äldre man blir.

Flera utav deltagarna beskriver att de i början upplevde det svårt att prata inför de andra i gruppen samtidigt som flera också påpekar att detta blivit enklare med tiden.

Det var väl lite läskigt i början men man lärde ju känna alla lite mer efter ett tag.

Det är ju alltid svårt att prata om det i början, men sen förstår man att dom flesta andra har ju varit med om nästan samma saker på ett eller annat sätt [...] efterhand så lärde man känna de andra på ett annat sätt så då var det inte lika farligt.

I början var det väldigt jobbigt och man undrade vad dom skulle tänka om en, men sen efter ett tag så blev det bättre när man lärde känna dom mer.

Det var väl lite sådär i början, men när vi hade träffats några gånger så gick det ju lättare.

I början väldigt, väldigt svårt. Svårt att öppna sig och prata om sånt som berör så pass mycket, det var tungt, sen när man väl lärde känna dom lite mer och mer så kändes det lättare. Sen så var det väl nåt som klickade mellan oss som kändes att det funkade rätt bra sen, vi tyckte liksom om varann på nåt sätt eller vad man ska säga.

Någon berättar också att denne mest uppskattar att sitta och lyssna men att lyssna på andra också gör att man själv känner att man kan öppna sig mer. Som påpekats ovan önskar någon att det hade varit ännu mer prat samtidigt som denne för ett resonemang om att detta är en avvägningsfråga.

[...] skulle gärna haft mer men ledarna kanske tyckte att det var svårt för vissa. Det är ju viktigt att inte gå för långt, det är ju en balansgång. Det kanske är så att personalen kanske utgick från den som hade det mest jobbigt och därför inte gick så långt, det kan jag förstå, åtminstone i efterhand.

Deltagaren konstaterar också att denne själv när den var yngre upplevde att det kunde vara känsligt, att det upplevdes som en jobbig men ”bra grej”. Någon lyfter fram att det kändes skönt att kunna dela med sig av egna erfarenheter och att det kändes som att det kanske kunde vara till hjälp för de andra. Någon annan beskriver att det kändes enklare att prata med de i gruppen än andra kompisar som inte förstår problematiken på allvar. En tredje konstaterar att denne efter några få gånger upplevt att det inte varit några problem:

Man kan ju tänka sig att det ska vara rätt svårt, men det är rätt lätt när det väl släpper, man kan sitta och prata väldigt mycket.

Ytterligare någon konstaterar att denne nog var mest öppen i den grupp denne ingick i och inte hade några problem med att prata eftersom denne visste att de övriga befann sig i samma situation. De andra höll sig lite mer i bakgrunden i diskussionerna och de verkade också ha gått igenom större svårigheter.

Ungdomarnas beskrivningar av gruppverksamhetens påverkan på dem och deras situation

Påverkan av gruppdiskussionerna

Flera utav de frågor som ställdes till deltagarna rörde gruppverksamhetens eventuella påverkan på dem själva och deras situation. En utav frågorna var om just diskussionerna inom gruppen påverkat dem. Två deltagare konstaterar att det kanske inte påverkat dem så mycket, den ene påpekar att denne inte haft så omfattande problem, den andre har svårt att se hur detta gjort någon skillnad för denne (samtidigt som personen på andra frågor uppger vissa förändringar).

Bland dem som beskriver någon påverkan konstaterar någon att det känns bra att diskutera med personerna i gruppen istället för andra vänner som inte förstår problematiken. Detta illustreras med exemplet att deltagaren kan säga något och då svarar en annan person ur gruppen att samma sak hänt denne för tre veckor sedan: ”och då, alltså verkligen, den här stenen man har i hjärtat, den lyfter och den är borta i dagens läge”. Deltagaren beskriver också igenkänning i övriga deltagarnas berättelser och att diskussionen mellan deltagare är viktig – att deltagarna själva ger varandra råd om hur de kan hantera olika situationer och att det inte är ledarna som gör det: ”dom låter oss ge feedback till varandra istället för att dom går in”. Samtidigt beskrivs ledarna gå in i diskussionen om de tycker att några råd är mindre bra.

Någon annan påpekar att andras berättelser gör att man får mer förståelse och att det kan vara lärorikt att höra hur andra beter sig i vissa situationer. Vidare att det har blivit mycket lättare att hantera olika känslor såsom aggressioner eller nedstämdhet. Deltagaren upplever också sig i allmänhet ha blivit en bättre lyssnare. Någon säger sig istället ha fått en annan förståelse för problemen och för ett resonemang om att man inte tar åt sig så mycket längre, vilket kan tolkas som en minskad upplevelse av skuld. Ytterligare någon konstaterar kort att lärdomen var insikten att man inte är ensam om problemen. En deltagare lyfter istället fram att denne funderat på hur denne fungerar i gruppsammanhang och att denne också önskat sig ha vågat prata lite mer under sin medverkan i gruppen. Samtidigt beskrivs lyssnandet i gruppen ha varit lärorikt.

En deltagare konstaterar att denne före medverkan i gruppen haft ett outtalat behov av hjälp – att denne inte själv vetat riktigt vilken typ av stöd som behövdes men att det sen kändes skönt att få rätt stöd genom gruppen. Samtalen i gruppen beskrivs ha gjort att deltagaren inte längre håller inne på vissa saker och att denne inte längre känner ett behov av att ”försöka låtsas vara en annan person”. Samtidigt konstaterar deltagaren att det också är svårt att veta i vilken mån det beror på gruppen eller inte: ”till exempel om jag inte hade gått i gruppen och det skulle ha hänt nånting, jag vet inte hur jag skulle reagera då, jag vet bara hur jag skulle reagera nu”.

Någon lyfter fram att denne fått lättare för att både prata och lyssna – att det som man lärde sig gjorde att man vågade prata och lyssna mer. Förmågan att lyssna på andra lyfts också fram av en annan deltagare som beskriver hur denne numer kan använda detta för att ge stöd om någon kompis utanför gruppen mår dåligt. Vidare konstaterar denne att gruppen påverkat synen på problemen, men inte själva källan till dem. Därtill beskriver någon hur denne kunnat prata med föräldern om sina egna åsikter och känslor vilket inte skett tidigare.

Lärdomar

Några frågor gällde istället mer specifikt om ungdomarna lärt sig något av sin medverkan, om medverkan gjort att de tänker på ett annorlunda sätt samt om deras beteende förändrats. Frågorna ansluter på olika sätt till Lindsteins indelning mellan ”direkta kunskaper”, ”insikter” och ”nya handlingsstrategier”.

I sina svar betonar huvuddelen av deltagarna främst sådant som kan sorteras under kategorierna ”insikter” och ”nya handlingsstrategier”. I några fall lyfter deltagare även fram mer direkta kunskaper men det övergripande mönstret är att de flesta istället framhäver att de fått nya insikter och lärt sig att hantera olika situationer. Precis som i Lindsteins studie är det även här så att flera deltagare lyfter fram insikterna att problemen inte är deras fel och/eller insikten att andra befinner sig i samma situation. Samtidigt är det nästan genomgående att deltagarna lyfter fram hur de lärt sig nya handlingsstrategier. Koncentrat av några deltagares resonemang kan lyftas fram nedan för att ge exempel på de insikter och handlingsstrategier de nämner.

Det är inte ens eget fel, det var ju det man alltid trodde förr [...] jag är inte såhär skyddande som jag var förr, skyddande, liksom inte ta hem kompisar som det var förr då.

Jag utvecklades som individ, när man får veta att man inte är ensam att [...] det finns hjälp att få, man blir starkare alltså, står på sig mer, innan pratade inte jag om att min pappa hade alkoholproblem, men efter den gruppen kunde man börja öppna sig lite mer till närmsta vänner kanske och liksom berätta sin största hemlighet [...] Man känner sig inte så misslyckad, eller, ja, misslyckad, för man vill ju hjälpa sin förälder men nu vet man liksom att det är ju upp till dom, misstänker man: var där och stötta, men innan ville man ju hjälpa helt och hållet.

[...] det här att man inte är ensam det är väldigt tjatigt men det är väldigt bra, det har varit den största vikten med det hela och att det finns människor vars föräldrar kan vara precis exakt likadana som min [...] Jag är inte lika överbeskyddande mot mamma som jag var förut [...] anledningen till att jag var överbeskyddande förut var ju för att jag trodde att det var mitt fel [...] man börjar liksom tänka mer på sig själv. Man tänker inte bara på att nu måste jag kolla mamma [...] utan nu kan jag gå ut själv och göra saker själv och leva det liv som jag ska leva.

Man har ju lärt sig att tänka mer positivt, alltså till att det inte är fel då utan, allt det här som dom har berättat, att få en att förstå att det inte är ens eget fel och att man inte är ensam om det [...] Man har ju lärt sig det att man själv vågar prata om det, för innan har man ju nästan alltid hållit tyst om det [...] Innan har man ju alltid försökt hindra kanske eller, ja, tycka att det är ens eget fel vad som har hänt, nu kanske man går undan för man vet att man själv hamnar emellan.

Det trodde jag först i början att det var mitt fel, att det var jag som skulle ta ansvar för att min mamma drack, men det har jag ju lärt mig att: nej det är inte mitt fel och det är inte jag som ska ta ansvaret.

Jag har kunnat hantera grejerna på ett annat sätt och jag förstår ju vissa gånger varför dom gör som dom gör och då kan man hantera det på ett bättre sätt [...] alltså man blir ju inte lika arg när man förstår [...]

Jag har blivit mer mogen i tänkandet och mer empatisk mot mamma. För att bli förstående krävs att man får veta mycket och får mycket information [...] Kanske är lugnare hemma nu när man förstår, innan när man inte förstod var man mer arg, med mer förståelse behöver man inte bli arg för då vet man varför.

Någon är mer kortfattad och nämner att denne lärt sig att man ska vara uppmärksam på sitt eget drickande om man har alkoholism i släkten och att gruppen gjort att det

blivit lättare att sätta sig in i föräldrarnas situation. Ett exempel ges också på handlingsstrategier: ”istället för att stå och skrika och gapa på pappa om han har gjort nånting fel och han vägrar inse det när han har druckit så bara skiter man i det, då går man in på sitt rum och bara låter han va”. Ytterligare någon lyfter främst fram att gruppen förtydligt alkoholistsens perspektiv och att deltagaren nu försöker att se det från den synvinkeln i högre grad än tidigare. Någon annan lyfter fram att denne lärt sig att inte tänka på problemen hela tiden. Någon deltagare har svårt att lyfta fram konkreta lärdomar men påpekar samtidigt att denne ändå lärt känna sig själv lite mer.

Som framkommit tidigare lyfter också några deltagare fram insikten att inte vara ensam eller att det finns andra personer i samma situation även i andra delar utav intervjuerna. Bland direkta kunskaper nämner någon de filmer som visats, all information som givits och även att det varit någon där och föreläst vilket upplevts lärorikt, någon annan konstaterar kort något större kunskaper kring vad som händer i kroppen och förklaringar till människors beteenden, en tredje att denne också lärt sig mer om missbruk och olika anledningar till att någon börjar med det och vilken hjälp som finns att få, en fjärde konstaterar kort att det är en viss andel av befolkningen som är alkoholister och en femte att deltagarna lärt sig om alkoholismprocessen. Utöver det berör deltagarna i relativt liten utsträckning mer direkta kunskaper vilket kan tolkas på flera sätt. En förklaring som ligger nära till hands är att de själva lägger större vikt vid insikter och handlingsstrategier de tillägnat sig än mer renodlade fakta kring problemområdena. Några deltagare påpekar också att det kan vara svårt att fullt ut veta vilken betydelse gruppen haft – den ene mot bakgrund av annat stöd denne har fått, den andre genom ett resonemang kring att det är en kontrafaktisk fråga.

Ungdomarnas sammanfattande omdömen om verksamheten

På frågan om deltagarna mått bättre eller sämre av deltagandet lyfter huvuddelen fram att de mått bättre medan några konstaterar att måendet inte förändrats så mycket. En deltagare uttrycker gruppens påverkan på måendet på följande vis.

Människor brukar säga att på måndagen börjar veckan och söndagen slutar veckan. Vi hade våran grupp på onsdagar – på onsdagen avslutades veckan och den började på nytt för då hade man fått ur sig allt det här, man gick därifrån jätteglad.

Samtidigt påpekar några att det kan vara svårt att fullt ut veta vilken betydelse olika faktorer har i det avseendet förutom medverkan i gruppen – någon påpekar exempelvis att denne flyttat hemifrån. Angående gruppmedverkandets eventuella påverkan på de problem som gjorde att de började i gruppen konstaterar några förändringar hos dem själva såsom att de lärt sig att slappna av och prata ut om saker, att andra deltagares berättelser givit en annan syn på den egna situationen, att deltagaren inte längre fokuserar så mycket på problemen, eller att gruppen gjort att man inte känt sig ensam om problemen. Någon lyfter fram stödet som övriga gruppdeltagare givit både i gruppen och på fritiden, vilket varit bra då andra kompisar saknat förståelse för problemen. Någon nämner istället att det allmänt blivit lugnare hemma och att förändringarna kanske inte berott så mycket på gruppen.

Beskrivningar av vad som har varit bra med gruppverksamheten

Avslutningsvis ombads deltagarna bland annat att sammanfatta vad de ansett ha varit bra med gruppverksamheten. En övergripande tendens är att de flesta lyfter fram

antingen att det varit bra att träffa andra med liknande problem eller den gemenskap som funnits inom gruppen. Därtill lyfter några fram att ledarna varit bra och tillmötesgående. Någon betonar också att det varit bra att deltagare med problem av olika svårighetsgrad fått utrymme i gruppen. Delar av några svar kan lyftas fram som exempel på ungdomarnas resonemang.

Bra att träffa andra med liknande problem, att kunna prata och se hur dom har haft det med, få tips och idéer från andra.

Samhörigheten, ledarna med ska jag säga. Visst dom har varit lite tillbaka [...] vi har fått säga mycket och så [...] dom har ändå visat mycket intresse så, sen kanske dom inte har svar på allt, men det finns väl ingen som har det [...] ja man får träffa andra ungdomar då, det är faktiskt det som jag tycker själv har varit, alltså så, väldigt bra så, när man tjatat med, kan dela med andra, det är väl det som har varit bra med gruppen så sett.

[...] att träffa andra som har liknande problem, vi var fyra i gruppen – det var både bra och dåligt – det var bra för då lärde man känna dem bra, men man kanske lärt sig mer med fler. Bra att det var delade grupper för psykisk sjukdom och missbruk [...] man har lärt sig mycket och det hjälpte väldigt mycket. Man tänkte på ett annat sätt när man gick därifrån, man var på bättre humör och kände sig inte ensam. Man gick aldrig därifrån ledsen, bar bara positivt.

Träffa folk, ha roligt och prata och lära sig mer, missbruk och sånt där. Det är väl det som jag kan sammanfatta det med.

[...] det som har varit bra är att man kan känna att man får stöd, man fick prata med andra människor som man inte känner. Det kan vara rätt skönt också [...] i och med att det är [...] ja från början känner man inte dom [...] att man har fått sitta och lyssna själv, att man till exempel har fått träffa andra människor, till exempel gäster som kanske är äldre [...]vi har tittat på film, det tycker jag också är bra, olika filmer som handlar om alkohol, nåt annat positivt [är] att man kan sitta och vara sig själv, alltså i gruppen.

[...] man får höra hur andra har det och man får prata med såna som har det likadant, man liksom känner igen sig [...] man fick veta lite mer om hur alkoholister tänker och sådant [...] sen så var det skönt att komma nånstans efter skolan, och sen så fikade vi, lite sånt och det var såhär trevligt.

Först när jag skulle börja så kände jag att jag kanske inte passar in för jag har inte lika svårt som andra har det [...] men man var ju ändå välkommen i vilket fall som helst [...] kanske man själv eller nån i familjen tycker att det är ett litet problem, så kanske man själv upplever det som jättesvårt och stort, så det kändes ju skönt att alla är välkomna [...] först var jag ju skeptisk till det men det var ju bra att ge det en chans [...] jag har tyckt att det varit väldigt bra på alla sätt och vis

Ja det var studiebesöken som vi hade och att sitta och prata det är väldigt bra, det hjälper ju egentligen näst intill alla.

Några betonar att deltagarna fått ha inflytande på vad de gjort i gruppen eller att det varit bra att det inte endast handlat om att sitta och diskutera i grupp.

Man är inte ensam och man får göra vad man vill, näst intill i alla fall [...] man får lägga sig i nästan till 100 procent om man tycker att nånting är konstigt eller fel eller så [...] [om] det är fint väder idag så vi har inte lust att prata om nånting så nu går vi och äter glass och så istället [...] det har varit lite som en fristad just den dan, vi pratar inte om nåt utan vi bara gör nånting kul.

Stödet, att man inte känner sig ensam [...] det är det här med att man, det inte bara var just problem heller utan även att man satt ner först och pratade bara vanligt, det kändes mer fritt eller vad man ska säga, inte så instängt [som] om det bara hade handlat om det, missbruk eller så [...] man utvecklas som individ, man blir starkare, man vågar ta för sig och inse att man

inte är, ja att man inte är utanför samhället utan alla, hur ska man säga, man tillhör det lika mycket som vem som helst [...] även om man har föräldrar som har problem, det som är positivt är att man vågar inse familjens problem, och stå för det.

Någon betonar att denne blivit väl bemött och alltid känt sig välkommen. Några deltagare lyfter också fram positiva omdömen om personalen på frågan om de skulle vilja tillägga något. En deltagare konstaterar bland annat att personalen följer upp hur det går för deltagarna genom att ringa en tid efter gruppen avslutats och bjuda upp dem på fika för att prata lite. Det upplevs som att det alltid finns en öppen dörr till verksamheten och att det även märkts på andra sätt att de bryr sig om deltagarna. En annan beskriver hur ledarna alltid tar sig tid för att lyssna, stötta och komma med tips och idéer.

Beskrivningar av vad som har varit mindre bra i verksamheten och förbättringsförslag

Angående det som upplevts som mindre bra i verksamheten och förbättringsförslag konstaterar några deltagare att de inte har några förändringsförslag och lyfter istället fram sådant som de upplevt som bra. Ytterligare några påpekar också att de inte har några större invändningar utan att det i så fall handlar om små förändringar som kanske skulle kunna göras för att förbättra verksamheten.

Ökad styrning från ledarnas sida efterlyses av tre deltagare – någon beskriver sig ha mått dåligt och varit i behov av att prata vid något tillfälle där andra deltagare avbrutit och inte låtit andra tala till punkt, någon önskar att ledarna deltar mer aktivt i gruppdiskussionerna och en tredje lyfter fram vikten av att inte tappa bort ämnet vid exempelvis lekar samtidigt som denne påpekar att det kanske funnits en tanke bakom det också.

Ytterligare en organisatorisk svårighet lyfts fram av två deltagare gällande deltagande i grupperna. En utav dessa beskriver att dennes grupp har blivit mindre och mindre med tiden och att det även funnits problem med närvaron. Den andre betonar istället problem som kan kopplas till användning av öppna grupper dit nya deltagare kan ansluta vilket främst verkar ha gällt fortsättningsgruppen.

[...] ibland så kommer det in en ny varje vecka kändes det som, och då ska man sitta och dra sin egen historia gång, på gång, på gång. Så dom kunde haft en till "Utpost" [alternativ benämning på "Efterrätten" som användes under en begränsad tid] eller nånting sånt. För vi sitter där då ett gäng på fem stycken så kommer en sjätte in ena onsdagen och så kommer en sjunde in nästa onsdag. Så kör man två gånger på raken och då kan det bli lite påfrestande som privatperson, sitta och rabbla upp allt igen. Och då ligger mycket fokus på den nya personen. Och det kanske är jättepåfrestande för den, att det ligger så mycket fokus på den. Och den sitter där kom precis dit och känner ingen, sitter och skakar som ett asplöv ungefär. Det är nog lite dåligt. Man kunde kanske slänga in den här personen när vi sitter och fikar, jag tror vi gjorde det en gång, då var det någon som kom in och fikade med oss. För då kunde man prata lite såhär bara: "hej vad heter du, vilken skola går du på" och allt det där istället för att den måste öppna sig på en gång, och säga varför den är där och hur den mår och så. Så bjuda in en ny på fika en eller två gånger innan man börjar, och då blir ju inte den så nervös och då blir inte vi så nervösa.

Deltagaren beskriver också att anslutningen av nya personer gjort att mindre utrymme givits för de tidigare deltagarna att diskutera det som tyngde ner dem. Någon annan deltagare lyfter också fram en idé om att ha något mer omfattande inslag för att

medlemmarna i gruppen ska lära känna varandra innan de börjar diskutera sina svårigheter. Detta genom att flytta den utflykt med övernattnig de hade som avslutningsaktivitet till då gruppen startade. En annan deltagare konstaterar också att det någon gång hade känts bättre att samtala enskilt än i grupp om vissa saker.

Några deltagare lyfter fram frågor som på olika sätt kan kopplas till anpassning av grupperna utifrån deltagarnas olika behov och bakgrund. Någon lyfter fram att grupperna i ökad utsträckning kunde utgå från olika problembilder – detta genom att kanske ha olika grupper för exempelvis de som lever med den missbrukande föräldern dagligen och de som har separerade föräldrar och träffar personen mer sällan. Detta beskrivs ha gjort att personen inte riktigt känt sig delaktig i gruppen. Samtidigt betonar deltagaren att det varit lärorikt att lyssna till hur personer som befinner sig i en något annorlunda situation haft det. En annan deltagare konstaterar att det kanske hade varit intressant att dela erfarenheter mellan grupper riktade till barn till föräldrar med missbruksproblem respektive barn till föräldrar med psykisk sjukdom, mot bakgrund av att det inte är ovanligt att dessa två områden hör ihop. Särskiljandet beskrivs möjligen hängt samman med att personalen inte velat blanda ihop dessa frågor. En deltagare beskriver att denne hade velat ha mer tid både för diskussioner och andra aktiviteter exempelvis genom längre träffar eller möten två gånger i veckan. Med andra ord har behovet av stöd varit större än vad som givits. Deltagaren lyfter bland annat fram inslaget att låta någon utomstående och gärna äldre person komma och berätta för gruppen om sina erfarenheter. Även en ytterligare deltagare lyfter fram att det är bra med en variation av aktiviteter och att det särskilt vore bra med ytterligare personer utifrån som berättar sin historia eftersom det ger en annan inblick. En deltagare påpekar också att den tid grupperna är schemalagda kan vara svår att anpassa sig till om man exempelvis har ett arbete.

Frågan om ökad informationsspridning aktualiseras också av två deltagare – den ene beskriver sig inte ha känt till verksamheten tidigare och även att de få deltagarna i dennes grupp kan ses som ett tecken på bristande information. Den andre beskriver att många inte känner till att denna typ av stöd finns och argumenterar att ökad information vore bra eftersom denna typ av grupp är så givande om man upplever de aktuella problemen.

Slutsatser

Fyra frågeområden ligger till grund för utvärderingen – vilka skäl barn och föräldrar uppger för sitt deltagande i barngruppsverksamheten, hur ungdomarna ser på gruppverksamhetens syfte och innehåll, vilka erfarenheter ungdomarna fått genom att delta i verksamheten och hur de själva värderar dessa erfarenheter samt hur verksamhetens utvärderingsstruktur ser ut och hur denna kan utvecklas. De tre första områdena som gäller brukarnas erfarenheter behandlas i detta avsnitt medan resonemang kring utvärderingsstrukturen utvecklas i diskussionsavsnittet.

Skäl att delta i verksamheten berörs både i inskrivningsformulär, enkät riktad till barnen och i intervjuerna. Angående förväntningar vid inskrivning lyfter flera föräldrar fram vikten av att få träffa andra som befinner sig i en liknande situation och att barnet inte ska känna sig ensamt om problemen. Några nämner att barnet ska få prata ut, andra att deltagande kan ge någon form av positiv utveckling och ytterligare några pekar på flera olika typer av förväntningar. Av de deltagare som besvarat enkäten uttrycker huvuddelen att de själva velat börja för att exempelvis få veta mer om föräldrarnas problem eller träffa andra barn som befinner sig i en liknande situation. I några fall uttrycks att föräldrarna velat att de skulle börja i gruppen och i något fall att barnet känt sig tvingat att börja.

De ungdomar som intervjuats uppgav i flera fall missbruksproblem eller psykisk sjukdom inom familjen som orsak till att de började i gruppen. Några betonade istället att de själva tyckte att det skulle vara bra att träffa personer som befinner sig i en liknande situation eller att få någon utomstående att prata med, i några fall att de också behövt hjälp med att ta första steget för att börja delta. Någon enstaka konstaterar att det främst varit föräldern som velat att de ska börja i gruppen medan andra beskriver att det skett i samråd mellan dem själva och exempelvis föräldrar eller kurator. Undersökningen visar också att deltagare och föräldrar informerats om verksamhetens existens på en rad olika sätt från personal inom socialtjänst, skola och landstingsverksamheter till tips från anhöriga eller andra informationskanaler. Vid inskrivningen lyfts i huvudsak olika samhällsaktörer fram medan barnen själva i den enkät som riktats till dem i högre utsträckning uppger att föräldrarna informerat dem om verksamheten, även om många också där lyfter fram andra aktörer.

Angående *ungdomarnas syn på verksamhetens syfte och innehåll* pekar många av ungdomarna på syftet att ge möjlighet att träffa andra personer med liknande problem samtidigt som också flera andra pekar på syften såsom kunskapsförmedling. Föräldrarnas ovan beskrivna förväntningar vid inskrivningen kan också ses som uppfattningar om verksamhetens syfte. Även bland föräldrarna nämner flera mötet med personer som befinner sig i en liknande situation. Samtidigt betonar flera utav de ungdomar som intervjuats att de uppskattat att gruppen inte endast fokuserat på gruppsamtal, utan även haft andra inslag såsom filmvisningar och undervisning. Några påpekar också att det varit bra att ha aktiviteter som inte fokuserat på själva problemen för att på ett bättre sätt lära känna övriga deltagare.

Frågan om *ungdomarnas erfarenheter av verksamheten och deras egen värdering av dessa* berörs av barnenkäten och intervjuerna men även i viss mån av föräldraenkäten. Några slutsatser kring detta presenteras nedan i punktform:

- De flesta föräldrar som besvarat enkäten tror att deras barn uppskattat att gå i gruppen. Samtidigt konstaterar några föräldrar att deras barn nog tyckt att det har varit jobbigt ibland och någon konstaterar att barnet haft svårt att öppna sig i grupp. Vidare uttrycker flertalet föräldrar att gruppmedverkande haft någon form av positiv påverkan på deras barn såsom ökad insikt, bättre självkänsla eller olika beteendeförändringar. Därtill konstaterar många föräldrar att barnen fått ökad förmåga att hantera vissa känslor samtidigt som en del inte märkt några sådana förändringar.
- Barnens egna beskrivningar av sina lärdomar kan delvis sorteras i kategorierna ”direkta kunskaper”, ”insikter” och ”nya handlingsstrategier”. I enkäten lyfte huvuddelen av deltagarna fram erfarenheter som kunde knytas till åtminstone något utav dessa områden. Dock finns det en stor variation gällande vilka områden deltagarna lyfter fram och några har också uppgivit flera utav dessa typer av lärdomar. Vid intervjuerna var mönstret något tydligare då några få lyfte fram direkta kunskaper medan en större andel lyfte fram insikter och nya handlingsstrategier. Som exempel på det förstnämnda kan nämnas insikten att det inte är barnets fel och att det finns andra som befinner sig i en liknande situation. Flera olika typer av nya handlingsstrategier nämns, bland dem exempelvis att inte ta på sig så stort eget ansvar för föräldrarnas problem och att våga prata om problemen.
- Genom barnenkäten framkommer att de flesta upplevt att de kunnat prata om sådant som oroat dem i gruppen samtidigt som vissa har upplevt att de känt sig begränsade i något avseende. Av de som intervjuats lyfter flera fram att de inledningsvis upplevt svårigheter att tala i gruppen men att detta sedan blivit lättare med tiden, medan några andra inte verkar ha upplevt sådana svårigheter. Någon konstaterade också att vissa saker hade varit lättare att diskutera i enskilda samtal.
- De intervjuades sammanfattande omdömen om vad som varit bra i verksamheten kretsar i hög grad antingen kring att det upplevts som bra att träffa andra personer med liknande problem eller den gemenskap som funnits inom gruppen. Vidare lyfter några fram att ledarna varit bra och tillmötesgående, några andra att det varit bra att deltagarna haft inflytande på upplägget vid träffarna.
- Intervjupersonernas sammanfattande omdömen om vad som varit mindre bra i verksamheten och deras eventuella förbättringsförslag berör bland annat några organisatoriska avvägningsfrågor. Några deltagare efterlyser mer styrning från ledarnas sida, någon konstaterar att det varit ett problem att gruppen blivit mindre med tiden och en tredje lyfter fram flera problem som kan uppkomma när nya personer ges möjlighet att ansluta till en redan existerande grupp. En del förslag rör graden av anpassning av verksamheten till deltagarnas behov. Någon föreslår att olika grupper kunde bildas för deltagare som umgås med sina föräldrar dagligen och de som träffas mer sällan. Någon annan konstaterar att det kanske skulle vara bra att dela erfarenheter mellan grupper för barn till personer med missbruksproblem respektive psykisk sjukdom mot bakgrund av att problemområdena ibland sammanfaller. Vidare finns det någon deltagare som upplevt att antalet träffar varit för få (enkäten riktade till barnen pekar på att de flesta, men inte alla, känt att det varit ett lagom antal träffar). Därtill lyfter några deltagare fram att det kan finnas behov av att informera om verksamheten i ökad utsträckning eftersom många inte verkar känna till att denna typ av stöd för anhöriga existerar.

Diskussion

Vissa mönster från tidigare studier kring stödgrupper för barn till personer med missbruksproblem respektive psykisk sjukdom känns igen i denna studie. Många lyfter fram betydelsen av att träffa andra personer som befinner sig i en liknande situation, bland annat för att inse att man inte är ensam om problemen och för utbyte av erfarenheter. Samtidigt kan finnas skäl att påpeka att detta är en begränsad studie och att erfarenheterna från de yngre deltagarna endast delvis återspeglas i denna rapport och att personalens erfarenheter inte inhämtats. Vidare påpekar några deltagare svårigheten att fullt ut avgöra i vilken mån förändringar i deras situation kan hänföras till den aktuella verksamheten och i vilken mån förändringar beror på andra faktorer. De ungdomar som intervjuats har huvudsakligen befunnit sig i de sena tonåren och den allmänna mognadsprocess som pågår under tonåren spelar sannolikt roll för de förändrade perspektiv och insikter som några utav deltagarna beskriver.

De förbättringsförslag som aktualiseras av några deltagare kan bilda utgångspunkt för en diskussion om eventuella förändringar inom verksamheten. Några utav förslagen såsom anpassade grupper för barn med problem av olika svårighetsgrad kan ställas mot de svårigheter som kan finnas i att rekrytera tillräckligt stort antal deltagare ur varje grupp vid ett givet tillfälle för att möjliggöra en sådan specialisering. Sammanhängande med det är frågan om öppna eller slutna grupper ska användas – dvs. om det ska vara möjligt för nya deltagare att ansluta till gruppen efter det att den startat. Underlaget kan vara för litet för att starta en ny grupp och då kan den nytillkomnes behov ställas mot behoven inom den existerande gruppen att utveckla det arbete de redan inlett. Någon deltagare aktualiserar också frågan om att psykisk sjukdom och missbruk kan sammanfalla och att det kan finnas behov av att dela erfarenheter mellan grupper riktade mot respektive problematik – samtidigt beskriver någon att de i dennes grupp tagit upp båda dessa frågeområden.

Att inom en verksamhet dokumentera brukarnas erfarenheter är sällan okomplicerat. Metoderna för detta kan variera och det kan finnas skäl att inför framtiden diskutera hur detta bör ske på bästa sätt i den fortsatta verksamheten. Även detta aktualiserar en rad avvägningsfrågor. Att låta föräldrar och barn/ungdomar fylla i inskrivningsformuläret tillsammans kan ha en pedagogisk poäng och kanske vara ett sätt att knyta närmare kontakter mellan brukarna och verksamheten. Samtidigt kanske det kan finnas anledning att fundera på om barnet/ungdomen även ska beredas möjlighet att på egen hand beskriva upplevda problem vid inskrivningstillfället. Separata enkäter till barn och föräldrar vid det tillfället skulle bland annat öka jämförbarheten i svar givna vid inskrivning respektive utskrivning. En modell vore att använda samma enkät vid båda tillfällena – eventuellt kompletterade med några specifika inskrivnings- och utskrivningsfrågor. En annan modell är att använda en inskrivningsblankett för vissa uppgifter parallellt med en anonym enkät vid inskrivning respektive utskrivning. Ytterligare en möjlighet vore att använda mätinstrument som används av andra verksamheter för att underlätta analyser som inbegriper flera verksamheter.

Gällande utformningen av enkäter kan frågan om textsvar kontra färdiga svarsalternativ resas. En fördel med det förstnämnda är att det möjliggör för de som fyller i enkäten att på ett friare sätt formulera sina tankar. En utav nackdelarna är att detta samtidigt kräver en hög grad av efterbearbetning för att skapa en övergripande

analys av samtliga enkätbesvarares svar. Ett alternativ vore att i framtiden använda värderingsskalor och färdiga svarsalternativ för vissa frågor kompletterat med visst utrymme för textsvar.⁴⁷

Ett sätt att möjliggöra ytterligare analyser utifrån det material som samlas in vore att exempelvis infoga en fråga om barnets könstillhörighet i enkäten och att i enkät till vårdnadshavare be dem att precisera sin relation till barnet – exempelvis förälder eller representant för familjehem. Eftersom en del personer deltagit i flera grupper kan uppgiften om hur många gånger så skett vara intressant att samla in genom enkäterna. För att underlätta analys av materialet vore det i så fall en fördel att inskrivnings- och utskrivningsenkäter ifylles vid start och avslut av varje gruppmedverkande. Ytterligare förslag kring enkätutformning såsom att inte ställa två frågor samtidigt finns i bilaga 4 där det också framgår vilka svar som har varit svåranalyserade.

Mot bakgrund av genomgången av det befintliga enkätmaterialen inom verksamheten föreslår undertecknad användning dels av en inskrivningsblankett för att samla in administrativa uppgifter såsom kontaktuppgifter till deltagare och dennes vårdnadshavare, dels en in- och utskrivningsenkät innehållande samma skattningsfrågor som gör det möjligt att koppla eventuella förändringar i hur enskilda deltagare upplever sin situation före och efter sitt deltagande. Enkäten kan med fördel innehålla både frågor med färdiga svarsalternativ kompletterat med några enstaka frågor för egenformulerade textsvar. En mer enhetlig hantering av enkäter kan också utformas – förslagsvis skickas enkäter hem till föräldrar före och direkt efter deltagarens medverkan i gruppen och deltagare får besvara enkäter enskilt på plats vid första och sista tillfället. För att kunna identifiera före- och eftermättningsenkät krävs någon form av kodsysteem för enkäterna och det är viktigt att för enkätbesvararna redovisa vilken grad av anonymitet de åtnjuter vid ifyllandet av enkäten.

Som påpekats finns de som tidigare lyft fram fördelar med att ha parallella grupper för barn och föräldrar så att båda parter får stöd samtidigt.⁴⁸ Utifrån det är det möjligt att väcka frågan om eventuella samarbeten mellan Frälsningsarméns barngrupper och verksamheter riktade till föräldrar. Mot bakgrund av det vore det kanske också önskvärt att vid inskrivningen ytterligare förtydliga i vilken mån föräldrarna genomgår någon typ av behandling för tillfället.

⁴⁷Se exempelvis Lindstein, T. (2001). *Vändpunkten. Ur barnens och ungdomarnas perspektiv*. Göteborg: Förlagshuset Gothia AB. s. 264–276.

⁴⁸Se Larsson, E. (2004). *Regnbågen – en verksamhet för barn till psykiskt sjuka föräldrar*. Umeå Kommun: Socialtjänsten och Socialstyrelsen (2007). *Gravida kvinnor med missbruk och barn som lever i familjer med missbruksproblem. Avrapportering av regeringsuppdrag*. Stockholm: Socialstyrelsen. s. 41.

Referenser

Karlsson, H. (2007). *Stödgrupper i kommunerna. Om kommunernas stöd till barn som växer upp med missbrukande föräldrar*. Stockholm: Junis, IOGT-NTO:s juniorförbund.

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Lagerberg, D. & Sundelin, C. (2000). *Risk och prognos i socialt arbete med barn. Forskningsmetoder och resultat*. CUS. Stockholm: Gothia.

Larsson, E. (2004). *Regnbågen – en verksamhet för barn till psykiskt sjuka föräldrar*. Umeå Kommun: Socialtjänsten.

Lindstein, T. (1995). *Vändpunkten. Att arbeta med barn till alkoholister*. Göteborg: Förlagshuset Gothia AB.

Lindstein, T. (1997). *Unga vid vändpunkten. Att arbeta med ungdomar vars föräldrar missbrukar*. Göteborg: Förlagshuset Gothia AB.

Lindstein, T. (2001). *Vändpunkten. Ur barnens och ungdomarnas perspektiv*. Göteborg: Förlagshuset Gothia AB.

Skerfving, A. (2005). *Att synliggöra de osynliga barnen. Om barn till psykiskt sjuka föräldrar*. Stockholm: Gothia.

Socialstyrelsen (2006). *Öppenvårdens former. En nationell kartläggning av öppna insatser i socialtjänstens barn- och ungdomsvård*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2007). *Gravida kvinnor med missbruk och barn som lever i familjer med missbruksproblem. Avrapportering av regeringsuppdrag*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Svenning, C. (2000). *Metodboken. Samhällsvetenskaplig metod och metodutveckling. Klassiska och nya metoder i IT-samhället*. Eslöv: Lorentz förlag.

Elektroniskt material

Frälsningsarméns hemsida för verksamheten Vårsol i Jönköping
www.fralsningsarmen.se/varsol.

Bilaga 1 – Guide för intervju med deltagande ungdomar

Bakgrundsinformation/deltagande

- * Hur gammal är du?
- * Hur gammal var du när du började och slutade i gruppen?
- * Kommer du ihåg ungefär hur många gånger ni träffades?
- * Har du varit med vid flera olika tillfällen?
- * Verksamheten har haft olika grupper, gällde gruppen du deltog i missbruksproblem eller psykisk sjukdom?

Hur deltagandet började, förväntningar och allmänt om eventuella förändringar

- * Hur fick du reda på att gruppen fanns?
- * Vad var anledningarna till att du började i gruppen?
- * Vem var det som ville att du skulle börja?
- * Vad hade du för förväntningar på gruppen?
- * Motsvarade gruppen förväntningarna?
- * Hur har du det idag gällande de problem som gjorde att du började i gruppen?
 - * I vilken utsträckning beror det på att du deltog i gruppen?
- * Om du ska sammanfatta, har du mått bättre eller sämre av att delta i gruppen?

Om verksamhetens innehåll samt ungdomarnas erfarenheter och eventuella lärdomar

- * Kan du beskriva övergripande vad ni har gjort i gruppen?
- * Vilken roll har ledarna haft i gruppen?
- * Vad har du uppfattat varit gruppens syfte?
- * Vad tycker du har varit viktigast för dig av det ni gjort i gruppen?
- * Har du lärt dig något genom att vara med i gruppen?
- * Har du tänkt annorlunda på grund av att du medverkat i gruppen?
- * Har medverkan i gruppen gjort att du beter dig annorlunda på något sätt?
- * Pratade ni i gruppen med varandra om era egna erfarenheter?
 - * Hur upplevde du det?
 - * Har detta påverkat dig på något sätt?
 - * Har det på något sätt påverkat hur du hanterar det som var anledningen att du kom i kontakt med gruppen?

Avslutande frågor

- * Om du ska sammanfatta, vad tycker du har varit bra med gruppen?
- * Om du ska sammanfatta, vad har varit dåligt/mindre bra med gruppen?
- * Kan verksamheten bli bättre på något sätt?
- * Är det något mer du skulle vilja tillägga som vi inte tagit upp i intervjun?
- * Nu när intervjun är slut, känner du att du skulle vilja prata med någon – exempelvis kurator eller Frälsningsarméns personal?⁴⁹

⁴⁹ En stencil med telefonnummer till olika typer av samtalskontakter såsom Frälsningsarméns personal, skolkuratorer inom Jönköpings kommun, socialtjänst och psykiatri hade förberetts och överlämnades till de ungdomar som ville ha detta papper. Försäkringen gjordes också att de hade intervjuarens telefonnummer och att de var välkomna att ringa om de hade några frågor kring intervjun eller något annat som rörde undersökningen.

Bilaga 2 – Inskrivningsformulär respektive utskrivningsenkät⁵⁰

INSKRIVNINGSFÖRMULÄR FÖR GRUPPVERKSAMHET⁵¹

Barnets namn: _____
Adress: _____
Telefonnr: _____
Födelseår: _____
Vem bor du hos? (Mamma och pappa, mamma eller pappa eller någon annan?) _____

Mammans namn: _____
Adress: _____
Telefonnr: _____

Pappans namn: _____
Adress: _____
Telefonnr: _____

Vid behov kontakta i första hand: _____
Överenskommelse om barnet/ungdomen uteblir? _____

Hur fick ni information om barngruppsverksamheten? _____
Vad förväntar du dig att grupptiden ska innebära för ditt barn? _____

Vem betalar kursavgiften och hur sker betalningen? _____

Övrig information: _____

BEROENDE

Vem/vilka i familjen dricker för mycket alkohol eller använder narkotika/tabletter? _____

Hur märks det? _____

Hur länge har ni upplevt drickandet, narkotikan eller tableterna som ett problem? _____

Hjälp som familjen sökt och erhållit? Någon behandlingskontakt idag? _____

Har någon annan hjälp förekommit i familjen? Vad? _____

PSYKISKA PROBLEM

Vem/vilka i familjen har en psykisk sjukdom eller allvarliga psykiska problem? _____

Hur länge har det varit så? _____

Hur märks det? _____

Hjälp som familjen sökt och erhållit? Någon behandlingskontakt idag? _____

Har någon annan hjälp förekommit i familjen? Vad? _____

⁵⁰ Texten nedan är återgiven såsom den är skriven i de ursprungliga formulären, dock skiljer återgivningslayouten något från originalet.

⁵¹ Ifylles av barn/ungdom och förälder tillsammans enligt uppgift från personalen.

VÅLD I FAMILJEN

Vem/vilka utövar våld (psykiskt/fysiskt) mot vem/vilka i familjen? _____

Hur märks det? _____

Hur länge har det varit så? _____

Hjälp som familjen sökt och erhållit? Skydd? _____

Har någon annan hjälp förekommit i familjen? Vad? _____

INTERVJUFRÅGOR TILL FÖRÄLDRAR⁵²

Vad tror du ditt barn tycker om att gå i grupp? _____

Är det något speciellt som barnet brukar berätta om från gruppen? _____

Tror du att gruppverksamheten påverkat ditt barn på något sätt? _____

Märker du någon skillnad, sedan gruppen startade, på hur han/hon är hemma, i skolan eller med kamraterna? Om Ja, beskriv skillnaden. _____

Har ditt barns förmåga att uttrycka känslor och tankar förändrats sedan gruppen startade? Om Ja, beskriv förändringen? _____

Gör ditt barn på annorlunda sätt nu då han/hon blir:

Arg _____

Glad _____

Ledsen _____

Rädd _____

Är det något som du som förälder skulle vilja ha mer kunskap och information om? (Gruppverksamheten, ditt barn eller annat). _____

Tycker du att antal gruppträffar är för få, för många eller lagom? _____

På vilket sätt tror du att gruppverksamheten skulle kunna bli bättre? _____

Övrigt? _____

Tack för din medverkan!

⁵²Enkät föräldrar ifyller i samband med att barn/ungdom avslutar sin medverkan i gruppen.

INTERVJUFRÅGOR TILL BARN⁵³

Hur fick du reda på att den här gruppen fanns? _____

Hur kommer det sig att du bestämde dig för att börja? _____

Har du lärt dig något nytt? Vad? _____

Var har du lärt dig om alkohol, droger, tabletter och beroende eller psykisk sjukdom/psykiska problem? _____

Var det något speciellt tema som du tycker var bra? _____

Vad har givit dig mest av det vi gjort och talat om i gruppen? _____

Vad har varit roligt med gruppen? _____

Vad har varit jobbigt med gruppen? _____

Har du kunnat prata om saker som oroat dig? _____

Finns det saker som du inte har kunnat prata om i gruppen? I så fall, hur kommer det sig att du inte har kunnat prata om det? _____

Har tiden i gruppen påverkat dig att göra eller tänka något annorlunda? _____

Har du några förslag på hur gruppverksamheten kan bli bättre? _____

Tycker du att vi träffas för få gånger, för många gånger eller är antalet träffar lagom? _____

Är det något som vi inte har tagit upp i gruppen som du vill prata med oss om? _____

Övrigt? _____

⁵³ Enkät barn/ungdom ifyller i samband med att denne avslutar sin medverkan i gruppen.

Bilaga 3 – Deltagargrupper

Typ av grupp	År	Period	antal deltagare	flickor	pojkar	ålder
M	2001	sept–dec	5	3	2	8–9år
M	2001–2002	nov–maj	4	2	2	15–17år
P	2002	april–juni	3	3	0	9–15år
M	2002	jan–juni	3	2	1	8–9år
M	2002–2003	sept–febr	2	2	0	9–10år
M	2002–2003	sept–jan	5	3	2	15–17år
M	2003	jan–juni	8	6	2	15–18år
M	2003	jan–juni	5	4	1	9–14år
P	2003	febr–juni	4	2	2	10–13år
M	2003	aug–dec	5	5	0	16–19år
M	2003	aug–dec	3	3	0	13–14år
M	2004	febr–juni	6	3	3	13–15år
M	2004	febr–juni	7	4	3	10–12år
P	2004	sept–dec	5	2	3	10–12år
M	2003–2004	sept–maj	4	2	2	8–10år
P	2004	okt–dec	3	3	0	15–19år
M	2004–2005	aug–feb	5	3	2	10–12år
M	2005	jan–maj	4	3	1	10–12år
M	2005	jan–juni	5	4	1	15–17år
P	2005	maj–juni	4	3	1	6–11år
M	2004–2005	aug–juni	6	6	0	18–20år
P	2005	sept–okt	2	0	2	12–13år
M	2005	aug–sept	4	3	1	15–17år
M	2005	aug–okt	3	2	1	8–10år
M	2005	aug–dec	5	3	2	7–11år
M	2005–2006	aug–jan	5	2	3	15–18år
M	2006	jan–maj	8	4	4	10–13år
M	2006	febr–maj	6	5	1	14–17år
P	2006	febr–maj	5	5	0	16–17år
P	2006	april–dec	5	3	2	9–12år
P	2006	maj–juni	2	2	0	7–8år
M	2007	mars–juni	4	1	3	7–8år
M	2006–2007	okt–febr	3	3	0	14–16år

148

101

47

Bilaga 4 – Svarsredovisning inskrivningsformulär och enkäter

Inskrivningsformulär

Hur fick ni information om barngruppsverksamheten?⁵⁴

De två största svarskategorierna som kan noteras i denna fråga är socialtjänst (30 procent) och skola – främst skolsköterska och kurator (22 procent). Därefter följer enskilda familjemedlemmar (9 procent), landstingsverksamheter såsom PIVA, BUSTER, BUP och BVC (9 procent), Frälsningsarméns verksamheter (7 procent) samt vänner/kompisar (5 procent).

Bland de övriga 18 procentandelarna finns i några fall enskilda personnamn som är svåra att knyta till enskilda verksamheter (6 procent) och oläsliga svar. De övriga procenten utgörs av enskilda svar som det finns vissa svårigheter att hänföra till kategorierna ovan. Dessa är information genom JP, stödlaget, psykolog, arbetet, anslagstavlan på vårdcentralen, infofolder och vid Nyfiket.

Vad förväntar du dig att grupptiden ska innebära för ditt barn?⁵⁵

Svaren på frågan är delvis svåra att kategorisera eftersom en del personer nämner flera typer av förväntningar och att detta sker genom individuella kombinationer. Samtidigt finns exempel på kortare svar som är enklare att kategorisera. Det vanligaste svaret (som uppgavs av 25 procent) var att gruppdeltagandet skulle ge en möjlighet att få träffa andra i samma situation/att barnet inte skulle känna sig ensam om problemen. 10 procent uppgav att barnen genom gruppdeltagandet skulle få tillfälle att prata ut. Ytterligare 10 procent uppgav relativt ospecificerade svar såsom att gruppdeltagandet skulle innebära förbättringar, ”nåt positivt”, vara stärkande, ge stöd eller bidra till förståelse. 6 procent angav att deltagandet skulle vara ett tillfälle att få ut och/eller lära sig uttrycka känslor, 4 procent att barnen skulle lära sig leva med problemen/lära sig hantera dem och 3 procent att deltagandet kunde ge ett bättre mående.

Bland de 42 procent av svaren som är svårare att kategorisera fanns exempel på individuella kombinationer av förväntningar som liknar ovanstående kategorier men också mer individuella svar och i några fall var också svaren maskerade. Även bland dessa svar är en vanlig förväntning på deltagandet att det kan ge tillfälle att träffa andra i samma situation. En del svar innehåller förväntningar om att barnet ska få ett stärkt självförtroende och/eller ska känna större trygghet. Detta ibland i kombination med att barnen därmed ska våga prata mer öppet om problemen. I några fall nämns förväntningar om ökade kunskaper kring antingen psykisk sjukdom eller missbruk. Det förekommer också resonemang om att deltagandet skulle kunna få barnen att inte ha skuldkänslor över föräldrarnas problem.

Tilläggas kan att utrymmet för övrig information främst använts för att ange olika former av allergier och i några enstaka fall innehållit kontaktuppgifter till olika verksamheter.

Vem/vilka i familjen dricker för mycket alkohol eller använder narkotika/tabletter?⁵⁶

41 procent uppgav pappa, 5 procent styvpappa, 22 procent mamma och 3 procent syskon. 14 procent uppgav att det handlade om flera familjemedlemmar – oftast mamma och pappa. Därutöver konstaterade 5 procent att ingen för tillfället drack för mycket alkohol eller använde narkotika. Övriga 10 procent av svaren var antingen maskerade eller saknade tydligt svar på frågan. Värt att notera är att drygt en fjärdedel specificerade vilken form av missbruk det handlat om – alkohol eller droger. Vid eventuella förändringar av enkätutformningen kanske det kan finnas skäl att fundera över ett separat alternativ för detta för att på ett bättre sätt fånga in vilken problembild det rör sig om.

Hur märks det?⁵⁷

På denna fråga har de flesta uppgivit olika former av beteendeförändringar. En del lyfte fram ökad aggressivitet medan andra poängterade ökad trötthet eller pigghet. Några beskrev att personen blir klumpigare och en del konstaterade mer allmänt att personen förändras.

⁵⁴ Svansfrekvens: 76 procent.

⁵⁵ Svansfrekvens 70 procent.

⁵⁶ Svansfrekvens 75 procent.

⁵⁷ Svansfrekvens 69 procent.

Hur länge har ni upplevt drickandet, narkotikan eller tablettorna som ett problem?⁵⁸

En del har svarat antal år medan andra givit mindre precisa tidsangivelser såsom ”sedan förra sommaren”, ”länge” och ”sedan jag var liten” vilket försvårar analysen. Möjligen skulle fasta svarsalternativ vara ett sätt att få in tydligare svar på denna fråga framöver. Svaren tyder dock på att det funnits en spridning av problemens längd bland de som deltagit – allt från de som inte upplevt sådana problem (som de troligen sökt sig till gruppen av andra skäl) via de som upplevt problem under några år till de som uppgivit att det har varit ett problem hela uppväxten/alltid.

Hjälp som familjen sökt och erhållit? Någon behandlingskontakt idag?⁵⁹

Även i detta fall visar svaren att formuleringen av frågan delvis är problematisk då en del endast svarat på den ena av de två frågorna. Att svaren gäller två frågor gör det också omöjligt att i flera fall uttolka vilken fråga svaret avser. Det som går att konstatera är att flera föräldrar genomgått någon form av behandling/varit på behandlingshem någon gång. Olika former av stöd från socialtjänsten förekommer också bland svaren – såsom socialtjänsten allmänt, familjerätten, Junepolkliniken och Slottsgruppen. I något fall nämns medlemskap i Länkarna, stöd från LP, stöd från kuratorer eller psykologer. Flera konstaterar att de inte har hjälp från någon annan verksamhet samtidigt som ytterligare några konstaterar att föräldern inte vill ha hjälp.

Har någon annan hjälp förekommit i familjen? Vad?⁶⁰

20 procent svarade att de inte har någon annan hjälp. Ungefär lika många nämnde socialtjänsten eller någon verksamhet socialtjänsten bedriver (såsom kvinnofridsrådgivningen). 12 procent uppgav att de har någon annan form av hjälp från Frälsningsarmén och 4 procent stöd från släkten. Bland de övriga procentandelarna fanns varierande svar där personer uppgav hjälp från flera håll såsom behandlingshem, socialförvaltning, familjehem, familjepedagog, skolpsykolog/-kurator, barnpsykolog, kontaktfamilj, och AA/AN.

Vem/vilka i familjen har en psykisk sjukdom eller allvarliga psykiska problem?⁶¹

47 procent har svarat mamman, 15 procent pappan, 5 procent styvpappan, 20 procent flera familjemedlemmar (främst pappan och mamman men även andra familjemedlemmar). 2 procent uppgav ingen och i 2 procent av fallen går det inte att utläsa svaret. Precis som för frågorna gällande missbruk har några istället valt att svara vilken typ av sjukdom/problem det handlar om på denna fråga. 8 procent har angivit vilken typ av problem det handlar om istället för vilken anhörig det gäller. Därutöver har några av de som uppgivit vilken förälder det handlar om specificerat vilken diagnos det handlar om.

Hur länge har det varit så?⁶²

Denna frågeställningen möter samma problem som motsvarande fråga kring missbruk. Svaren är i några fall relativt oprecisa såsom ”en längre period” eller ”några år”. Bland svaren finns en spridning mellan några som uppgivit att det handlat om mindre än ett år till de som svarat hela uppväxten eller perioder uppåt tjugo, trettio år.

Hur märks det?⁶³

På denna fråga har ett fåtal uppgivit att de inte märker något medan det stora flertalet nämner att de märker detta genom olika känslotillstånd såsom aggressivitet, trötthet, humörsvingningar eller ledsenhet.

Hjälp som familjen sökt och erhållit? Någon behandlingskontakt idag?⁶⁴

Även här finns problemet att frågeformuleringen gör att uppgift oftast inte lämnats om *när* hjälpen erhållits (exempelvis om det var flera år sedan eller förra veckan). Det är därför svårt att veta om svaren avser om stödet erhållits tidigare och/eller om det rör sig om behandlingskontakter som finns idag. Bland svaren finns flera olika stödformer såsom samtalsterapi, medicinering, olika former av

⁵⁸ Svansfrekvens 68 procent.

⁵⁹ Svansfrekvens 63 procent.

⁶⁰ Svansfrekvens 44 procent.

⁶¹ Svansfrekvens 52 procent.

⁶² Svansfrekvens 38 procent.

⁶³ Svansfrekvens 46 procent.

⁶⁴ Svansfrekvens 33 procent.

behandling, kontakt med psykolog eller psykmottagning, hjälp från socialtjänst, vissa stödgrupper samt i något fall släkten.

Har någon annan hjälp förekommit i familjen? Vad?⁶⁵

Bland de som besvarat frågan uppgav knappt 20 procent att ingen övrig hjälp förekommer, 7 procent att de inte visste. Bland de övriga procentandelarna finns enskilda svar som exempelvis hjälp från enskilda personer, att föräldrarna hjälper varandra, någon form av boendestöd, stöd från kontaktfamilj, medicin eller stöd från vården.

Vem/vilka utövar våld (psykiskt/fysiskt) mot vem/vilka i familjen?⁶⁶

Svaren på denna fråga visar att det handlat om lika former av våld. Skildringarna spänner från våld/misshandel till beskrivningar såsom ”puttar”, ”bråkar”, ”slåss” och hot om våld.

Främst handlar det om fäder som antingen utövar eller hotar olika familjemedlemmar med våld. 30 procent har uppgivit att pappan utövat våld mot mamman, 11 procent att pappan utövat våld mot både mamma och barn, 11 procent att pappa utövat någon form av våld (oklart mot vem) och 11 procent att styvfader utövat våld/bråkar. 7 procent uppgav att föräldrarna slagit varandra. 4 procent att mamma utövar våld (oklart mot vem), 4 procent att mamma bråkar med pappa och 4 procent att mamma kastar saker och skriker. 4 procent uppger att mamma utövat våld mot barnet och tvärtom. Bland de övriga svaren uppgav 7 procent att ”alla skriker”, 4 procent att våld inte förekommer samt 4 procent att det förekommer hot om våld (oklart från vem och vem detta riktas mot). Möjligen kan det finnas anledning att fundera på mer specifika frågor gällande detta i inskrivningsformulären för att få tydligare svar om vem som utövat våld mot vem och vilken typ av våld det rört sig om.

Hur märks det?⁶⁷

Under denna fråga har bland annat uppgivits olika former av våld/hot om våld såsom skrik, bråk och olika former av fysiskt våld.

Hur länge har det varit så?⁶⁸

Även här förekommer vissa tidsangivelser som är svåra att tolka såsom ”några år”. Svaren tyder på att det inom gruppen finns en spridning från ”några veckor” upp till flera år.

Hjälp som familjen sökt och erhållit? Skydd?⁶⁹

Har någon annan hjälp förekommit i familjen? Vad?⁷⁰

Dessa båda frågor har besvarats av få individer (11 och 6 personer) och i svaren till de båda frågorna nämns både myndigheter och andra aktörer. Några enstaka personer har uppgivit att de inte fått någon hjälp alls medan övriga nämner exempelvis stöd från polis, socialtjänst, kvinnofridsrådgivningen, kvinnojour, Frälsningsarmén och grannar.

Enkät till föräldrar

Vad tror du ditt barn tycker om att gå i grupp?⁷¹

Svaren på denna fråga går att sortera i några kategorier. 38 procent har svarat att *barnet tycker det är roligt/att det varit bra/att barnet trivs*. Flera utav dessa svar är ganska kortfattade samtidigt som det finns exempel på några längre resonemang såsom att det nog varit bra att träffa andra i samma situation. 9 procent har svarat att det varit *jättebra/toppen*. Någon av dessa lyfter fram att det upplevts roligt och att barnet känt trygghet i gruppen. 12 procent har kortfattat konstaterat att det varit *okej/att barnen varit nöjda*.

Vidare har 9 procent uppgivit *bra tillsammans med någon form av reservation* – verksamheten för långt hemifrån, barnet klagat en gång eller hög ljudnivå och stoj. 6 procent har uppgivit *okej/nöjd*

⁶⁵ Svansfrekvens 24 procent.

⁶⁶ Svansfrekvens 25 procent. Som nämnts togs formulären som gäller våld i bruk under hösten 2005 vilket till stor del bör förklara den ännu något lägre svansfrekvensen vad gäller dessa frågor.

⁶⁷ Svansfrekvens 15 procent.

⁶⁸ Svansfrekvens 15 procent.

⁶⁹ Svansfrekvens 10 procent.

⁷⁰ Svansfrekvens 5 procent.

⁷¹ Svansfrekvens 100 procent.

tillsammans med en reservation – att grupsammansättningen inte varit idealisk och att medverkan har krockat med barnets fritidsverksamheter. 18 procent lyfter fram *blandade känslor* och att det varit bra/kul ibland men också upplevts jobbigt någon gång – exempelvis att det kändes svårt vid första träffen. 6 procent av svaren kan tolkas som *mindre bra* – dels konstateras kort att något barn nog inte tycker om att gå på träffarna, dels att någon har svårt att öppna sig i grupp. Utöver detta finns ett svårtolkat svar (3 procent).

Är det något speciellt som barnet brukar berätta om från gruppen?⁷²

Av de som besvarat frågan har 21 procent svarat *nej* och 18 procent *inte så mycket*. I det senare fallet har några lyft fram att barnen i princip haft tystnadsplikt och någon att föräldern skulle vilja veta lite mer om vad de gjort.

33 procent handlar om relativt *allmänna svar* såsom att barnet berättat om vad de gjort, att de fikar och lekt eller att det varit någon form av bråk med någon annan deltagare. Att barnen berättar om enskilda teman/aktiviteter har 21 procent uppgivit såsom besök/gäster, rollspel, film. 6 procent lyfter mer tydligt fram *olika insikter* dels någon som känner igen sig i vissa situationer av det som beskrivs på träffarna, dels någon som inte känner att denne har så mycket gemensamt med övriga gruppmedlemmar.

Tror du att gruppverksamheten påverkat ditt barn på något sätt?⁷³

Några utav svaren på denna fråga är ganska kortfattade och i vissa avseenden svårtolkade. 16 procent har svarat *ja* men inte utvecklat sitt svar, 3 procent har svarat *vet ej* och 13 procent att det varit *positivt* men inte förklarat så mycket mer än så. 68 procent lyfter fram olika former av *positiva förändringar* de märkt hos barnen. Några lyfter fram bättre insikt hos barnen/perspektiv på problemen och andra att barnen blivit lugnare. Bland svaren finns också de som konstaterar att barnet fått ökad självkänsla, inte känner sig ensam om problemet, att barnet lärt sig att dra egna gränser och bestämma själv/säga ifrån eller att barnet blivit bättre på att prata om problemen.

Märker du någon skillnad, sedan gruppen startade, på hur han/hon är hemma, i skolan eller med kamraterna? Om Ja, beskriv skillnaden.⁷⁴

Frageställningen är delvis problematisk eftersom den innehåller flera frågor vilket möjligen påverkat de svar som uppgivits. 16 procent har svarat *nej/att de inte märkt någon skillnad*. 4 procent att det märks att barnet fått mer kunskap om missbruk medan resterande 80 procent lyfter fram *någon form av positiv beteendeförändring*. De sistnämnda sträcker sig från att barnen lärt sig prata mer öppet om problemen, att de vågar visa olika former av känslor, är lugnare och/eller mer hänsynstagande. Vidare i något fall att barnet avbrutit ett självdestruktivt beteende eller att barnet inte längre agerar ”clown” hela tiden.

Har ditt barns förmåga att uttrycka känslor och tankar förändrats sedan gruppen startade? Om Ja, beskriv förändringen?⁷⁵

17 procent av dessa har svarat *att de inte märkt någon skillnad/nej* – en utav dessa har märkt förändringar men tror att det snarare handlar om att barnet blivit något äldre. 9 procent att de märkt liten skillnad – någon gällande att visa känslor och en annan att det fortfarande finns svårigheter att prata om känslor. 4 procent (en person) konstaterar kort att *vissa saker förändrats och andra inte* – oklart vad. Övriga 70 procent lyfter fram *olika typer av förändringar*. Flera svar handlar om att barnet har blivit bättre på att uttrycka känslor antingen genom att prata eller att visa känslorna genom att exempelvis gråta, visa ilska eller skatta. Några svar handlar också om ökade insikter såsom kritiskt tänkande, bättre fokus på skolarbete och perspektiv på de aktuella problemen.

Gör ditt barn på annorlunda sätt nu då han/hon blir: arg, glad, ledsen, rädd?⁷⁶

50 procent uppgav *ingen förändring* när barnet blir arg, 4 procent *små förändringar* – ospecificerat vad, och 46 procent lyfter fram *någon typ av förändring*. Gällande sådana förändringar uppges i flera fall att barnet i högre grad visar sina känslor på olika sätt och i något fall att barnet får fler vredesutbrott. Angående eventuella förändringar när barnet blir glad svarade 50 procent *ingen förändring* och 18 procent verkar ställa sig *frågande till frågeställningen* då de endast uppgivit ett

⁷² Svansfrekvens 97 procent.

⁷³ Svansfrekvens 91 procent.

⁷⁴ Svansfrekvens 74 procent.

⁷⁵ Svansfrekvens 68 procent.

⁷⁶ Svansfrekvens 71, 65, 68 respektive 54 procent.

frågetecken. 32 procent uppgav *någon typ av förändring*. Flera av dessa konstaterade att barnet blivit gladare medan någon noterat att barnet inte längre ”spelade över” och var mer ”lagom” glad nu.

Även på frågan om ledsenhet verkar 4 procent ställa sig frågande till frågeställningen (en person). 39 procent uppgav *ingen förändring* medan 57 procent nämner *någon typ av förändring*. Förändringarna handlar dels om att en del av barnen fått ökad förmåga att prata om varför eller att de är ledsna, och att några fått lättare för att gråta. Frågan om rädsla verkar 11 procent (två personer) ställa sig frågande till och 58 uppgav *ingen förändring*. Bland de resterande 32 procent som lyfte fram *någon typ av förändring* pekade några på att barnet kände ökad trygghet och någon att barnet hade lättare för att visa denna känsla nu.

Är det något som du som förälder skulle vilja ha mer kunskap och information om?
(Gruppverksamheten, ditt barn eller annat).⁷⁷

50 gav ett nekande svar på denna fråga och flera av dem lyfte fram att de fått bra/mycket bra information om verksamheten på informationsträffar eller på annat sätt. 38 procent uppgav att de önskade mer information i någon form. Några av dessa uppgav att de ville ha mer information om verksamheten och vilka frågor som diskuteras med barnen. Någon önskade mer information om hur övergrepp mot barn bör hanteras. 13 procent (två svar) var svåra att tolka – någon uppgav att det var bra att få uppföljning för att få veta hur andra ser på barnet (eftersom det var oklart om sådan uppföljning skett eller ej går det som utomstående ej veta om detta är en önskan om mer information eller ej), någon uppgav ”tror ej det??”.

Tycker du att antal gruppträffar är för få, för många eller lagom?⁷⁸

89 procent av föräldrarna ansåg att det varit lagom antal träffar, 4 procent (en person) ansåg att det var för få gånger och att 20 gånger hade varit lagom istället (dock framgår inte om hur många tillfällen det rört sig om i praktiken i det enskilda fallet), 4 procent (en person) svarade att det varit för många antal träffar och att det varit lagom med 2 gånger per månad istället. Den sista personen (4 procent) svarade att det var svårt att säga men att det var många för träffar dem.

På vilket sätt tror du att gruppverksamheten skulle kunna bli bättre?⁷⁹

17 procent uppgav *vet ej* på denna fråga och någon motiverade detta med att de inte kände till innehållet i verksamheten. 6 procent (en person) verkar ställa sig *frågande till frågeställningen*. 33 procent konstaterar att *verksamheten inte behöver förändras* – några med tillägget att barnet önskar att medverka i en ny grupp. 44 procent lyfte fram *någon form av förbättringsförslag*. Bland förslagen fanns efterfrågan på mer anpassad grupp sammansättning (dock utan specificering i vilket avseende anpassningen skulle ske), att barnen fick träffa personer i samma ålder, att föräldrar ges möjlighet att delta på någon träff, att gruppverksamhet kunde kombineras med enskilda samtal samt att särande på pojkar och flickor i olika grupper kunde motverka den støjighet som noterats någon gång. Vidare föreslog någon förälder att syskon kunde gått i olika grupper medan någon annan tvärtom föreslog enskilda syskongrupper under åtminstone en period.

Övrigt⁸⁰

77 procent av de få personer som uppgav något övrigt lyfte fram *positiva saker om verksamheten*. Flera konstaterade att gruppverksamheten gjort skillnad för barnet och/eller uttryckte tacksamhet för att denna typ av verksamhet finns. Utöver dessa konstaterade någon att det hade varit bra med någon mer deltagare i den grupp barnet deltagit i och ett svar var svårtolkat.

Enkät till barn

Hur fick du reda på att den här gruppen fanns?⁸¹

44 procent uppgav någon familjemedlem (huvudsakligen någon förälder), 16 procent skola (främst kurator eller skolköterska) och 10 procent socialtjänsten.

⁷⁷ Svansfrekvens 50 procent.

⁷⁸ Svansfrekvens 79 procent.

⁷⁹ Svansfrekvens 53 procent.

⁸⁰ Svansfrekvens 26 procent.

⁸¹ Svansfrekvens 94 procent.

Därtill uppgav 5 procent landstingsverksamheter såsom BUP och Buster, 5 procent personnamn som är svårt att knyta till enskilda verksamheter. Omkring 10 procent av svaren är svåra att uttolka vilket kan ses som ett uttryck för de svårigheter som kan finnas att få barn att besvara enkäter på ett lättolkat sätt. Möjligen hade detta underlättats om det funnits fasta svarsalternativ. Bland övriga 10 procent uppgavs bland annat barnhem, Frälsningsarmén och vet ej. I några fall uppgavs att föräldrar ihop med antingen socialtjänst eller en representant för någon landstingsverksamhet informerat om verksamheten.

Hur kommer det sig att du bestämde dig för att börja?⁸²

69 procent uttryckte på något sätt att det var *de själva som ville börja*. Flera av svaren är kortare av typen att det verkade roligt/bra/kul. Andra svar handlar om att barnet ville veta *mer om föräldrarnas problem och/eller träffa andra i en liknande situation*. Därutöver var det 5 procent som uppgav att *de själva ville tillsammans med ytterligare någon orsak* såsom föräldrarnas beteende eller vilja hos förälder eller skolsköterska att de skulle börja.

7 procent av svaren var *svårtolkade* då det endast stod mamma och/eller pappa vilket gör det oklart om det var föräldrarna som ville att barnet skulle börja och/eller om det berodde på de problem föräldrarna hade. 14 procent svarade *att det var föräldrarna som ville att de skulle börja i gruppen*. Dessa svar varierar mellan att föräldrarna "sa"/"ville" att barnet skulle börja till några fall där barnen tydligare konstaterar att de känt sig tvingade att börja. 2 procent uppgav att en kurator tyckt att det var en bra lösning, 2 procent uppgav någon anhörigs missbruk som orsak medan 2 procent svarade "vet ej".

Har du lärt dig något nytt? Vad?⁸³

3 procent svarade *nej/inget*, 2 procent "vet ej" och 3 procent uppgav ett *frågetecken*. 13 procent gav *kortfattade allmänna svar* såsom "mycket", "ja, något mer" och att lära känna ledarna.

De övriga 78 procenten lyfte fram relativt tydliga lärdomar. 26 procent lyfte fram *direkta kunskaper* såsom att de lärt sig mer om "alkohol", "olika sjukdomar", "varför föräldern dricker". 26 procent lyfte istället fram *insikter*. Två vanligt förekommande svar var dels insikten att det finns andra personer i samma situation, dels att problemen inte är barnets fel. 23 procent av svaren skulle kunna hänföras till kategorin av *nya handlingsstrategier*. Dessa handlade i flera fall om att man ska våga vissa känslor och/eller berätta för någon vuxen om problem. Några rörde istället att barnen själva inte ska dricka/ta droger när de själva blir vuxna. Utöver detta uppgav några svar som ansluter till flera av dessa kategorier. 6 procent har angivit *både insikter och nya handlingsstrategier* och 2 procent lyfte fram *både insikter och kunskaper*. Resterande 17 procent av svaren är av olika skäl *svåra att placera inom en kategori*. I samtliga fall utom ett är det svårt att avgöra om det handlar om insikt eller kunskap (och i det resterande fallet om det rör sig om handlingsstrategi eller insikt). Några exempel på sådana mer svårtolkade svar är "att det är svårt att sluta dricka", "lite varför mamma dricker", "hur det blir i kroppen, familjeroller m.m." och "hur man kan bli när man har en psykisk sjukdom".

Var har du lärt dig om alkohol, droger, tabletter och beroende eller psykisk sjukdom/psykiska problem?⁸⁴

Direkta kunskaper lyftes fram av 42 procent. Dessa svar handlade om att problemen kunde vara farliga, lärdomar om vilken påverkan alkohol och droger kan ha och kunskaper om namn på olika droger och sjukdomar. 15 procent gav ett mer *allmänt jakande svar* såsom "det har jag nog", "mycket" och "olika saker". 9 procent lyfte fram *insikter* som exempelvis att problemen inte är deras fel. 15 procent gav svar som var *svåra att kategorisera men som anslöt till både kunskaper och insikter*. Exempel på detta var svaren "det kan bli en börda", "det är svårt att sluta dricka". 5 procent uppgav istället olika typer av lärdomar såsom *både handlingsstrategier och insikter*. Bland handlingsstrategierna nämndes hur man betar sig mot en påverkad person och metoden att låta denne vara ifred. 7 procent uppgav *antingen nej, inget nytt, eller inget*. 2 procent uppgav "vet ej", 4 procent svarade endast med ett frågetecken och ett svar (2 procent) var oläsligt.

Var det något speciellt tema som du tycker var bra?⁸⁵

Denna fråga hade möjligen tjänat på att ha tydliga svarsalternativ att välja från då barnen formulerat sig olika och att sådant som kanske inte betraktas som tema (såsom lek och fika) också nämns i några fall.

⁸² Svansfrekvens 88 procent.

⁸³ Svansfrekvens 91 procent.

⁸⁴ Svansfrekvens 83 procent.

⁸⁵ Svansfrekvens 85 procent.

16 procent konstaterar på lite olika sätt att alla teman/allt varit bra/kul. 9 procent nämner någon form av besök, 5 procent nämner någon som varit där och pratat och ytterligare 4 procent möte med någon som själv varit alkoholist. 7 procent uppskattade temat om känslor. 7 procent lyfter fram filmen. 5 procent lyfter fram Ungdomsteamet mot droger. 20 procent lyfter fram flera av dessa teman och även andra (såsom enskilda arbetsblad, "spritberget", dockteater osv.). 13 procent utgörs av svar där en eller två barn lyfter fram något särskilt moment såsom rollspelen, förklaringar om varför man dricker alkohol eller tar droger, samtal och så vidare. 13 procent uppgav antingen vet ej eller svårtolkade svar.

Vad har givit dig mest av det vi gjort och talat om i gruppen?⁸⁶

Barnens svar på denna fråga varierar i hög grad eftersom några lyft fram kunskaper/insikter, andra särskilda teman och ytterligare en grupp att det varit värdefullt att få prata ut eller dela erfarenheter med andra. 14 procent svarar "allt" eller "mycket", medan 8 procent gav mer allmänna svar såsom "lite olika" och "lära känna kompisar". 30 procent lyfter fram särskilda insikter eller kunskaper såsom upplevelsen av att inte vara ensam. En stor del av dessa lyfter fram att det givit mest att få prata ut och/eller dela erfarenheter med andra. 26 procent lyfte fram olika teman eller aktiviteter såsom rollspel. 6 procent svarade antingen inget eller inte så mycket. 10 procent uppger vet ej och 6 procent av svaren var svårtolkade.

Vad har varit roligt med gruppen?⁸⁷

17 procent svarade *allt/det mesta*. 10 procent har lyft fram *enskilda teman eller mer individuella aktiviteter* som att rita eller se på film. 70 procent av svaren kan samlas i en stor kategori där *gemenskapen i gruppen* betonas på olika sätt. Många av dessa lyfte fram fika och lekar som roliga inslag eller att det varit en trevlig grupp. Några betonade tydligare att det varit bra att dela erfarenheter med varandra. De återstående 3 procenten svarade "vet inte".

Vad har varit jobbigt med gruppen?⁸⁸

55 procent svarade *inget*. 21 procent lyfte på olika sätt fram *bristande ordning i gruppen*. Svaren handlar i vissa fall om bråk eller att någon slagits, i andra fall om bristande närvaro bland deltagare. 11 procent kände att det varit *jobbigt att prata om vissa saker* såsom känslor eller om föräldrarna. 3 procent lyfte fram *flera saker* såsom bråk, och att det varit jobbigt att de känt igen sig i filmer. 10 procent kan samlas i en *övrigitkategori* där flera svar tyder på att det varit jobbigt med igenkänning i andras berättelser.

Har du kunnat prata om saker som oroat dig?⁸⁹

78 procent gav någon form av *jakande svar* – de flesta "ja" men också några mer utvecklade svar där någon exempelvis konstaterade "absolut, varför skulle jag inte kunna det. Det finns inget att skämmas för". Vid sidan av dessa har 17 procent uppgivit svar som kan tolkas som att de *till viss del* kunnat prata om saker som oroat dem. Exempel på svar är "ibland", "inte allt", "ja, det mesta" och "vågade ej i början för jag var blyg men nu vågar jag". 3 procent har givit någon form av *nekande svar* där någon lyfter fram att denne inte vill prata om problemen. Återstående 2 procent utgörs av ett *svårtolkat svar*.

Finns det saker som du inte har kunnat prata om i gruppen? I så fall, hur kommer det sig att du inte har kunnat prata om det?⁹⁰

60 procent gav någon form av *nekande svar* på denna fråga såsom "inget", "jag kan prata om allt" och "nej". 8 procent svarade att det *till viss del funnit sådant de inte kunnat prata om*. Någon utav dessa konstaterade att det inte berodde på gruppen och någon annan att denne kunde prata om de viktigaste sakerna. 19 procent lyfter tydligare fram att *det funnits saker de inte kunnat prata om*. Bland skälen för att de inte velat berätta finns att syskon också deltagit i gruppen, att de velat behålla vissa saker för sig själva och någon var osäker på om övriga gruppen inte skulle föra informationen vidare. Utöver det svarade 6 procent vet ej och 8 procent gav svårtolkade svar som "privat" eller "nej har inget".

Har tiden i gruppen påverkat dig att göra eller tänka något annorlunda?⁹¹

⁸⁶ Svansfrekvens 76 procent.

⁸⁷ Svansfrekvens 95 procent.

⁸⁸ Svansfrekvens 94 procent.

⁸⁹ Svansfrekvens 97 procent.

⁹⁰ Svansfrekvens 80 procent.

⁹¹ Svansfrekvens 82 procent.

24 procent svarade *nej*, 4 procent *vet ej* och 2 procent verkar ha ställt *sig frågande till frågeställningen*. 7 procent har svarat *lite/ibland* utan att precisera hur tiden i gruppen påverkat dem. 19 procent har istället svarat *ja utan att precisera* i vilket avseende de påverkats. Bland de 44 procent som svarat *ja och även preciserat* hur pekar barnen främst antingen på insikter eller olika handlingsstrategier/förändringar i sitt beteende. Knappt hälften beskriver insikter såsom att de inte längre ser sig själva som orsak till föräldrarnas problem, att de reflekterat mer över sin uppväxt och/eller att de har mer förståelse av hur missbruk/beroende fungerar. Drygt hälften lyfter tydligare fram förändrat beteende eller handlingsstrategier – i flera fall att de i högre grad kan prata om problemen.

Har du några förslag på hur gruppverksamheten kan bli bättre?⁹²

24 procent svarade att *verksamheten var bra som den var eller att den inte kan bli bättre*, 31 procent svarade *nej utan att motivera sitt svar* och 15 procent svarade *vet inte*. 17 procent gav *förbättringsförslag som gällde den formen för verksamheten*. Några lyfte fram bättre ordning/mindre stöj bland deltagarna eller bättre uppslutning bland de som deltar. Någon tyckte att alla ska sitta med och prata så att ingen håller på med något annat medan vissa personer pratar. Två deltagare efterlyste längre möten, en person föreslog ytterligare inslag i form av bowling eller bad och någon inköp av fler glas. Bland de 13 procent som föreslog *inhållsmässiga förbättringar* efterlyste tre personer mer ”prat” och en person mindre ”prat”. Någon ville ha mer information om alkohol, någon annan fler filmvisningar och en tredje föreslog att teman kunde användas mer.

Tycker du att vi träffas för få gånger, för många gånger eller är antalet träffar lagom?⁹³

71 procent svarade att det varit ett *lagom antal träffar*, 14 procent att det varit *för få* och 10 procent *för många*. Av de övriga 5 procenten svarade en person ”nej”, en annan att den ville fortsätta och en tredje att den inte visste om den ville fortställa – troligen hade dessa personer missuppfattat frågan.

Är det något som vi inte har tagit upp i gruppen som du vill prata med oss om?⁹⁴

87 procent gav ett nekande svar. 4 procent svarade antingen *vet ej* eller gav ett otydligt svar. 9 procent tog upp något specifikt – någon önskade någon mer träff, någon ville veta mer om droger och i några fall handlade det om problem inom familjen.

Övrigt⁹⁵

35 procent av de som skrev något under övrigt uppgav ”nej”, ”inget” eller något liknande. 9 procent gav svar som inte hade med verksamheten att göra såsom sitt eget namn eller att det var skönt att ha lov. 32 procent *tackade personalen*, skrev allmänna glada tillrop såsom ”ni är bäst”, att det varit en rolig grupp att delta i eller önskade personalen trevligt lov. 24 procent lyfte fram *olika delar av verksamheten*. Någon att det var viktigt att verksamheten skulle finnas kvar, någon annan att det varit skönt att få komma till gruppen, en tredje att denne känt förtroende för ledarna. Några påpekade att lekarna varit roliga, någon önskade mer godis och kakor till fiket och någon efterlyste bättre städning.

⁹² Svansfrekvens 82 procent.

⁹³ Svansfrekvens 89 procent.

⁹⁴ Svansfrekvens 81 procent.

⁹⁵ Svansfrekvens 52 procent.

Författarpresentation

Oscar Svensson är Pol. Mag. i statsvetenskap och arbetar med olika avgränsade uppdrag vid Luppen kunskapscentrum.